КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР

Массаш а меттигашкара пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

(СВЕТ)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай обкома, Нохч-ГІалгІай АССР Лаккхехьарча Советан Министрийн Советан орган

Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР.

ГАЗЕТА АРАДУЬЛУ 1923 ШЕРА ДЕНЗ · 243 (4484). · ШОАТТА, 28 ноябрь 1970 шу. · Мах 2 кап.

КПСС XXIV съезда накъадолхаш

ПАРТИЙНИ ГРУППАШ

Партийни организацена хьал хилча латта декхараш кхочуш деча, партийни решенеш вахаре чакхйоахача, социалистически дов йоаржаеча боккха лоархІам болаш я партийни группа.

Цух лохагІа звено яц партийни организаце, нахаца аьхха бувзам лоаттабер, царна юкъе организаторски а политически а болх чакхбоахар из я. Партийни группаша новкъостал ду юкъьанцарча партийни организацешта хІара коммуниста, парте воацачоа парте решенеш хІайовзийта, уж кхоачашъяра къахьегамхой оарцагІбала. Дукхача районашка дика кхетаду партийни группаш мел лоархІам болаш я. Цудухьа райкома а юкъьанцарча партийни организацешка а чІоагІа теркам тІабохийт цар болх тоабара.

Гудермеса района локомотивни депо юкъьанцарча партийни организацена чуйоагІаш пхийтта группа я. Дукха я царна юкъе пятилетка задане кхоачашъяра нах оарцагІбоахача къаьстта белгалъяьнна партийни группаш. Царех я масала, нов. Гуляев керте латтача подъемочни цахера яр. Цу группе чуйоагІача хІара коммуниста тІагІертта къахьег, общественни болх бу, массадолча гІулакха хьоккхам бу. ХІанз КПСС XXIV съезда сийна тІаийна лакха социалистически декхараш кхоачашдеча хьалха латт коммунисташ. Къахьегамхоща юкъера организаторски а политически а болх кхетамца бу партийни группа. Царна дика вова шоай участкера хІара болхло, цун хьашташ. Цудухьа къахьегамхоша сийду коммунистий, цар яхачунга ладувгІ. Цар участке пхьа болхло вац декхар шийна нормаш кхоачаш ца еш, къахьегама дисциплина телхаеш.

Вайгара доагІа, юкъьанцарча партийни организацена шоай вІашагІа болча звенона лоархІа кулгалдеча моттигашка боахама гІулакхаш а дика делийта. Урус-Мартана района «Мичурина» цІерагІча совхоза партийни организаце кхетамца лелабу партийни группашта кулгалдара болх. Дагахьа партгрупоргашца семинараш а совещанеш а ю, партийни собранеш кийчъеча уж юкъеув, кхашкарча болхлошта, хьайбаш лелалераштa юкъе организаторски а политически а болх чакхбоахаш царех ког тІортолга ю. Каст-каста ду хувца уттаду хІара коммуниста авангардни лоархІам производстве лаьхбарах, КПСС Устава декхараш кхоачаш дарах дола дешаш. Къаьстта йоакхо ю парткомо партийни группашта шоай болх планагІа бара, партийни собранеш хан нахьа чакхъяхара. Партийни группай балха отчеташка ладувгІ партийни комитета заседанешка, цар Іоаль балха опыт Іома а еш ю шерра дІайовзийт.

Ма̣сала партгруппашта ледара кулгалду Шалка района шекара завода партком. Цун заседанешка кІезига дувц цар болх тоабарах дола дешаш, коммунистий хьинар айдаш. Из бахьан долаш партийни влияни эсала я заводе. Ниттта ва ча хьала тІа да предприяте гІулакхаш а. ХІара шера паччахьалкхенна довкха дe деш хьайоагІа цун коллектив. Партгрупоргаша къахьегамхоегта юкъе социалистически дов йоаржаяра практически деш хІама дац, коллектива юкъе ба балха нормаш кхоачаш ца ю коммунисташ. Цу хьакъехьа цар беххтоккхам даьхбара хІама дац партком.

Производстве хьалха латтарий дикагІа йола опыт къахьегамхой коллектива юкъе йоаржаяра хьакъехьа кІезига йоакхо ю «Наурановский» совхоза партийни группайша а. Наггахьа мара арахецаш укхаза дикагІа йола опыт юкъцаш йола къахьегама листовкаш, ханнахьа кердаяхац гойтара агитаци. Эсала вІашгІехьдаьккхад дикагІа болча производственникий чотах партийни организаце мугІераш дегІаккхувлара гІулакх. Цудухьа коллективай боккъонца йола авангард а хиина дІайдуа партгруппаш кІезига я совхозе.

Дукха ха йоаццаш чакхйийнача отчетно-хоржамий партийни собранешка производстве партийни влияни чІоагІъяр, къахьегама дисциплина айяр, социалистически дов шерагІа йоаржаяр, кхоачамбоацараш дІадахар шIенхашта дІадехаш къамаьлаш даьд коммунисташа. Ниттта чІоагІа теркам тІабахийтар КПСС XXIV съезда сийна тІаийна социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдара къахьегамхой оарцагІбахара а. Партгруппаш болх тоабара де дезарех цаІ да коммунисташа дьча критически предложенешкеи замечанешкеи ханнахьа хьажар, хІара коммуниста производства авангарди лоархІам лаьхбар, шоай заданеш коммунисташа кхоачашъергйола гІулакх вІашгІехьдаккхар. Партийни группа балха котало коммунисташ кхетабенна хилларах, шоай декхараш цар лерттІа кхоачашдерах, къахьегамхоща цар дика бувзам хиларах тийна я.

Партгруппай декал айяра, царна ханнахьа эша новкъостал лоаттадара деррига де декхарийла я парте райкомаш. Девна терхо е еза партгруппай болх тоабара, производственни коллективай са а кхинна уж дІаоттаяра. ХІара бетта семинараш е еза партгрупоргашца, партийни балха практика Іомае еза царна.

Кастта шийна болх дІаболабергба КПСС XXIV съезда. Из хьаеллачул денна дика кийчо яь накъадахар хІара юкъьанцарча партийни организаце сийлен декхар да. ХІаьта уж декхараш кхоачашдара болх коллектива юкегІа латта шийна дІамагІа йола звено чІоагІъярца дІаболабе беза хІара юкъьанцарча партийни организаце.

Уж тайна масалаш кхы дукха а доаладе йиш я.

Цхьабакъда наггата лелаш гІулакхаш массанахьа в. ХІанз а дукха я республике партгруппашнара болх тоеса дезабу цар

В. И. Ленина цІерагІча Грозненски мехкдаьтта чаккхдоахача заводе хьалхарчарча кхо шера задане кхоачашъяй цхьоалагІча цеха № 1-2 йолча установка.

Карара шу чаккхдала йисар дукха ха йоацаш а хоий укх декошка шолхлеца къадьег цун болхлоша. 11 бетта задани 19 ноябре кхоачашъяй. Цу юкъа товарни продукцега дІабола мах дохбарах кхоаьа 5 эзар сом.

Массане болх дика бей а белгалбаха воа цхьабола новкъостий. Уж ба воккхагІвола оператор Данилов Виталий Иванович оператор Чернокозова Татьяна Васильевна. Царна дика йовз технологически процесс. Цудухьа шоай балхах дика лоархІабу. Цхьаккха хьовзам боацаш чакхъювл цар смена.

СУРТА ТІА: В. И. Данилов, Т. В. Чернокозова установка болргига хьожаш бола.

И. Пашева сурт.

ХЬИНАР АЙДЕННА

Вагонни депо — коммунистически къахьегама предприяти я. Укх пятилеткегІа ше саннарча машиннаькъа предприятешта юкъе яьржача кхе массеххаза котало яьккхай цо.

ДикагІа хьинар совхухьаш къахьег депо болхлоша. Шу дола-луча хана тІаийнараш керда а доахаш доккхагІдола декхараш тІаийнад коллективо КПСС XXIV съезда сийна. ХІанз уж кхоачашдеш ба машиннаькъахой.

Итт бетта задани хаьал дукха хьалха кхоачашйир депо коллективо. Къахьегама овсарал 9 процент лакхъенна, хІаьта цистерназ тоа а еш кийчъярга дІадодар а нормах дагІачул 3,2 процент кІезигденнад.

Даим яхье хьоахара моттиг лелаеш хьайоагІа цистернашта ремонт еча цеха коллектив. ХІара цистерна графикал цхьа сахьат хьалхагІа кийчйий арайоахих укхаза. Материалаш кхоамбеш дІа. кхийтарах планагІа дийрхІачул 7,6 процент кІезигагІа мах бода продукцега. Цул совгІа цхьаккха брак йоацаш я продукци. Кулга говзал дика йола цеха болхлой шоашта карагІдувлачох кхоачам беш бац. Цудухьа кхы а доккхагІа долча толамашка кхуала пхьакъаш лех цар дайм.

«Производства резервах пайда эцала тоалареи халкъа боахаче экономе режим чІоагІъяреи» хьакъехьара КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмо программни документ а хинна дІаэттад депо болхлошта. Письмо тІа белгалъяьха мероприятеш лаьрхІа оттаьча планагІа чакхйоах укхаза. Цудухьа шу доладелча денз кхоь ахчан средстваш 40 эзар сом совгІа я.

Сийлеш ба укхаза производстве хьалхе лелаераш. Боккхача белампа йоах слесарий Соломин Валентина, Крюков Ивана, Аюдин Виктора, Матека Владимира, Дельмаев Валере, кхьчар цІераш. Боккъонца бола шоай балха говзанчаш ба уж.

Шийна кулаш йола хаад Іоткъам па лоархІаш къахьег укх деношка цистернашта текущи ремонт еча цеха болхлоша а. Царна кулгалдеш ва «Грозненски машиннаькъа отделене машинашта ремонт ю дикагІвола мастер» яха сийлен цІи лелаю А. Дауров. Цеха керттера хьоахам лоархІ дукхагІа, дикагІа вагонаш товр. ХІаьта хьинар долча ремонтъеденаш дилла хана 20—30 минут хьалхагІа яьстейоакх хІара вагон. Хьоккхаме да цу паькъе къахьегама овсарал 3 процент лакх а, лун продукцега дІадийр цхьал кІезигдалар.

Цу коллективе ударно къахьегаш хьабоагІа слесараш Межидов Аксар, Шевченко Павел, электросварщик Донской Василий, бригадир, къахьегама ветеран Фунтиков Александр, кхьчараш. Йоакха опыта лакха говзали йолча цар тІехкхочушъю нормаш.

Дика лел подсобни, чарххий цехий, автотІахьожама пункта, кхьча коллективай гІулакхаш а. Деррагача технико-экономически хьоахамашка дилача план тІехкхоачашъяь цар, графикал хьалхаювлаш хьайоатгІа.

Шоаех дошкал дайтни дика болхлой кІезига бац цига а.

Технологи эргайоахача, мехкашкаш шерра юкъехкувлачо башха-дика гІулакхаш карагІдувл депо новаторашteи рационализатораштеи. Ер шу доладелча денз 160 кердадар балха юкъедоладаьд цар. Шоаш талант йолаш, говза рационализатораш болга хьакхеккхал механически оборудоване слесара Каркович Леонида, подсобни цеха слесара Репич Павела, токара Нижебицкий Николая, автотІахьожама пункта слесара Новиков Леонида, кхьчар. Царех хІараме хІанзалехьа 6—10 маьхера рационализаторски предложени балха юкъейоалаьй. ХІанз парте XXIV съезда сийна тІаийна лакхагІдола декхараш кхоачашдара тІаерзаьй рационализаторашa шоай творчески уйла.

Личии творчески вклад йоккхагІа дилийтара тІехьара московски рационализаторийи изобретателийи болам хьал а лаьца дІадо дІабахьа лерх! вагонни депо новаторашa шоай творчески иракъ. Депо технически прогресса энтузиасташа дош денад хьамсарча парте съезд хьедлалехьа 80 эзар сомал кІезигагІа йоацаш ахчан средстваш кхое. ХІаьта хІанзалле шоай дешан дош кхоачашдеш хьабаьхкаб уж.

Съезда хьалхара вахта дика дІахьу шоай декхараш цІенен дидал кхоачашдеча станце вагонашка хьежараша, слесараша, смазчикаша. Станце вагонашка технически хьажара пункта коллективо массехха бетта хьалхара моттиг дІахецац Грозненски машиннаькъа отделене. Укх деношка дог гІоздоаккхаш кхаъ бера царна. Социалистически яхьа итогех Грозненски машиннаькъа отделене коллективашта юкъе хьалхара моттиги дІа-юха тала. ЦІи байракх елар цу коллективала. ДІатхо йолеча хана хьалхара моттиги байракх дІа ца деца дага болча пункта болхлоша шолхлеца къахьег.

Къаьстта ала дог доагІа сий долча машиннаькъахочуи, йоккхагІволча вагонашка хьежачуи Солнышкин Григоре сменах. 32 шу ла цо хІана ше волча болх бу. Цун сменерча ияха 90 процент дІа-юха делача составашта сийрагІволча методах ремонт а еш хилаш гІаьмка рейсагІа дІайийт. Йоалье вагон хьаийкха е хьича бахьанах цхьаккха хьовзам хилац.

Хьамсарча парте XXIV съезда кхы а кердагІча, доккхагІча къахьегама толамашца накъабахар шоай керттера декхар лерхІ декал долче депо болхлоша.

Г. АНОХОВ.

Вутт совгІа ха я Грозненски машинаш еча арматурни завода коллектив тІадоагІача шера чотах къахьега. Карара шу чакхдалалехьа планал совгІа 438 эзар сома мехьа продукцена реализаци е лерхІ цо.

Коллективо из юкъара толам баьккхача дизза дакъа лаьцад Дакаев Султана. Токарь - карусельщик ва из. Шийна болх дика бовз, нов. Дакаевна. Эшшача баккъал сверловщик а ва Султан. ХІанзаре производственник массехк говзал йовзаш хила ма везий, хІана аьлча техника, производственни процессаш эргаюл. Цудухьа шийна практически а теоретически а знанеш йоккхагІа хилар лоьш вола из Грозненски мехкдаьтта техникуме заочно деша вахав.

Султана кулгех чаккхъеньша молагІа продукци тІехдика могаю. Сменни нормаш 150 процентал кІезигагІа йоацаш кхоачашъю. Шийна хевш дар, шийна опыт кердa балха баьхкачарна дІаду нов. Дакаева. ХІанзалехьа 4 сага Іомаьй цо шийна говзал. Цар шоай хьехархочун сий дика къахьегарца лакха лоаттаду.

ВоагІаш мал бааб коммунистически хьисапе вахаш къахьегаш хьовоагІача Султана къахьегама. Цун вахьха тІа леп Ленински Юбилейни медаль, участка сийлен Доска тІа дІаязъяьй цун цІи.

СУРТА ТІА: Дакаев Султан болх беш воал.

И. Пашева сурт.

Ф. ЭНГЕЛЬС ВАЬ 150 ШУ ДИЗАРА ХЕТАЯЬ ТОРЖЕСТВЕННИ КОНФЕРЕНЦИ

Селхан Грозне КПСС обкома политически просвещене ЦІагІа Ф. Энгельс ваь 150 шу дизара хетаяь торжественни конференци хилар.

Конференци хьеелаяш хьалхара дош эллар КПСС Нохч-ГІалгІай обкома секретара Х. Х. Боков.

Цига дакъа лоацаш хилар республика партийни советски болхлой, лакхерчи юкъерчи дешара заведеней преподавателаш, Іилмай болхлой.

Конференце хиннараща лаьдийІар «Ф. Энгельс — сийлаха воккха уйлахо, революционера» яхача пединститута институте воккхагІволча преподавателя В. А. Коптева, «В. И. Ленин Ф. Энгельса философия тІехьалерах» яхача пединститута воккхагІволча преподавателя Г. И. Успаева, «Ф. Энгельс марксистски политически экономия» яхача пединститута доцента А. И. Похващева, «Ф. Энгельс революционни Россия» яхача пединститута историяра кафедра заведующе, исторически Іилмай доктора, профессора Н. П. Грацианова, «Ф. Энгельс — пролетарията тІема теоретик» яхача лектора, запаса инженер-майора М. П. Попова аьча докладашка

С. ШАДИЕВ.

ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ДУХЬА, ХАЛКЪА ДУХЬА

Къахьегамхой депутатий юртайн поселкайн Советий исполкомий председателий Ерригроссийска совещане дакъа лоацараша чІоагІа хьашт долаш боккха бехктоккхам хеташ дийцар Советий гІулакхаш дІехо тоадергдола новкъаш, парте белгалдаьраш кхоачашдара. КПСС XXIV-ча съезда бакъ богІача тайпара накъабахара даь къевра цар декхараш.

28 ноябре Москвахча Кремлевски двореце пленарни заседани хилар.

ГІадбеннараша безаме тІаийцар новкъостий Г. И. Воронов, Д. С. Полянский, М. А. Суслов.

ЛаьдийІар цул хьалхагІа юртайн поселкайн Советий балха лоархІамегІара дешаш ма зоаба дайнача бахкІ секце балха хьакъехьара хоамашка.

РСФСР Лаккхехьарча Совета Президиума секретара Х. П. Нешкова хоам бир, организационно-массови балха секце заседане дакъа лоацаш 475 саг хинна хиларах. Къамаьлаш даьраша вІоаггеш массе вагІорахьареи къахьеккар юртайн поселкайн Советий болх тоабара хьакъехьарча КПСС ЦК сецамо. РСФСР къахьегамхой депутатий юрта, поселка Совета хьакъехьарча РСФСР Закона организационни балха формаши метоташи дІахо эргайоахаш тоаяра яь дике влияни.

Юрта, боахамеи лаьттах пайда эцареи секцена юкъе дакъа лоацараща хьалхара къамаьл дир Краснодарски края Усть-Лабински района Воронежски юрта Совета председателя В. С. Катичева. Цо белгалдаьккхар Советаша общественни организацешна, колхозий правленешна, совхозий кулгалхошна цхьан боахамаш, къаьст-къаьста производстваш, участкаш юртбоахаме баький лоархІамегІарча этапашта хийча йий хьахьоккхаш дола хьажараш а хІаьта ишта лаьтта лелдареи хьайбаш лелдареи культурага хьажараш а шерагІа чакхйоахийта могадеш йола предложенеш секце тайнна хилар.

Ше къамаьл деча хана РСФСР юстице министра В. М. Блинова белгал ма даккхара, къахьегамхоящта правови кхетам баьра, социалистически законность ІалашъяраI, паччахьалкхени общественни порядок а граждани боккъонаш а лоаяра секце эргаяь хьалхьоча эргІанна дийцад юртара общественни отношенеш советски демократизм хаддаьза дегІаккхуваларехи социалистически законность тешшаме кхоачашъярехи лараха тІа эргайоахаш тоаяра дешаш.

Промышленноста, гІишлошъяра, моттигаш тоаяра секце дакъа лоацарий цІерагІа къамаьл дир Кемеровски области Кедровски поселкови Совета исполкома председатель волча В. В. Аверченкос. Секце балха итогаща тешал ду аьлар цо, боахама культурей дегІаккхуваьра дакъе парте XXIII-ча съездо КПСС ЦК Пленумашеи хьалдаьча оттадаь декхараш кхоачашдара деча организаторски гІулакхий боарам юртайн поселкайн Советаша дикка лакхбаь хилара.

Смоленски области Гагарински района Гагарински юрта Совета исполкома председателя А. Т. Комлева дийцар халкъа образоване, ткъахцІено лоракха, социальни Іалашон, культурно-просветительни балха секце балха итогай хьакъехьа. Секце къамаьлаш даьраша белгалдаьхар, аьлар цо, города юртаи юкъера дукха йоккхий башхалонаш кІезиг-кІезига йоахаш дІаяхара КПСС XXIII-ча съездо парте Программо оттадаь декхараш толаме кхоачашдеш хилар. Критически замечанеш ю школаш, клубаш, библиотекаш мебела, оборудованена, музыкальни инструментаща Іалашъяра дешеш кхоачам болаш ца къастадеча РСФСР къаьст-къаьстача министерстваштеи ведомстваштеи, РСФСР Госплана.

Моттигерча Советашта йоагІаш йола партеи правительствей ахчаш араяьхача дена дукха ха яьнаш, цхьабакъда. хІайзле а хоу лун я юртайн поселкайн Советий планово-финансови экономически балха ерригача комплексана цар еш йола дика кийни. Цу хьакъехьа дийцар бюджетно-финансови плановни балха секцена юкъе дакъа лаьцараша, хІаьта гІадбеннарашта цун заседани итогех хоам бир РСФСР финансий министра хьалхарча заместителя А. А. Бобровникова.

Торговлеи бахача наха бытовой гІулакхаш даьеи секцей балха результатех хоам бир Омски области Седельниковски района Кейзасски юрта Совета исполкома председателя А. Н. Росляковас. Укхаза къамаьлаш мел даьраша чІоагІа раьза хиина белгалдоахар халкъа вахара боарам лакхбара парте Советски правительства хаддаьза йоакхо еш хилар. Къилбаседехьарча народностешта юкъе бехча балха секце заседане дакъа лоацаш бар комеш, якуташ, ненций, ханташ, мансаш, эвенкаш, корякаш, чукчаш, эвенаш, долганаш, нанайцаш, удэгейцаш, эскимосаш. Цу секце балха хьакъехьа ше доклад еш, Архангельски области Ненецки окрисполкома председателя Т. И. Сафейско хоам бир, къамаьлаш мел даьраша нагийча къамий хьал-тоосй культурей лакхъяра Къилбаседе промышленни кхоелаяр боккха прогрессивни лоархІам болаш хилар 1960 шера тІехьагІа дІаяхача хана. Полярни гомал дехьарча районашка а царна наьсъаьча моттигашка а 59 керда города города хьисапера поселокаш хьаьхиний, промышленноста валови продукце боарам 2,2-за лакхбеннаб.

Пленарни заседане ишта къамаьлаш дир РСФСР юрта боахама министра Л. Я. Флорентьева а Ставропольски края Советски района Горько-Балковски юртсовета исполкома председателя П. Д. Бочкаревас а.

ГІадбеннараша безаме тІаийцача КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара М. А. Суслова къамаьл дир совещане. М. А. Суслова даь къамаьл чІоагІа уйла тІайохийташ ладувгІаши деттача тІоараша цхьа сания дукхаза юкъагІоахаши хилар.

Совещане дакъа лаьцараша массаза цхьатерра раьза а волаш тІаийцар КПСС Центральни Комитетага, СССР Лаккхехьарча Совета Президиумага, СССР Министрий Советага дохьийта письмо.

РСФСР Лаккхехьарча Совета Президиума Председатела М. А. Яснов хьандайкаду юртайн поселкайн Советий исполкомий председателий Ерригроссийски совещане Іехтеадар.

(ТАСС).

г. Грозне районни халкъа судий халкъа судахоша хоржа кандидаташ дІаязбарах бола

ХОАМ

РСФСР районни (городской) халкъа судий хоржамий хьакъехьарча Положене 31 статьяга хьежжа къахьегамхой депутатий Ленински, Заводской, Октябрьски, Старопромысловски районни Советий исполнительни комитеташа дІаязбаьб общественни организацешеи къахьегамхой общественни Положене 28 статьяга хьежжа районни халкъа судий халкъа судахоша хоржа кандидаташ.

Халкъа судахоша хоржа кандидаташа дІаязбаьб.

ЛЕНИНСКИ РАЙОНЕ

Булатова Клавдия Васильевна, 1925 шера яьй, эрсе, КПСС член, образовани лакхера йолаш я, Октябрьски районни халкъа суда халкъа судахоша болх бу. Кандидатура оттаьй Грозненски ремонтно-механически завода а Грозненски консервни завода а болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 1 йолча Северни хоржамий округе гІолла;

Купаевa Мария Ефимовна, 1916 шера яьй, эрсе, КПСС член, образовани лакхера йолаш, Ленински районни халкъа суда председателалла болх беш я. Кандидатура оттаьй «Красный молот» заводеи «Автоспецоборудование» № 1 йолча Грозненски заводеи болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 2 йолча Красномолотовски хоржамий округе гІолла;

Гайаев Вахид Нагаевич, 1926 шера ваьа, нохчо, КПСС член, образовани лакхера волаш, Ленински районни халкъа суда халкъа судахоша болх беш ва. Кандидатура оттаьй Грозненски хІамаш тегача производствай объединенеи Грозненски трамвая управленеи болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 3 йолча Пионерски хоржамий округе гІолла;

Исмаилов Супьян Абуевич, 1934 шера ваьа, нохчо, КПСС член, образовани лакхера волаш, Грозненски районни халкъа суда халкъа судахоша болх беш ва. Кандидатура оттаьй № 3 йолча Грозненски пассажирски автотранспортни предприяте болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха, механизаце учета Грозненски техникуме преподавателашеи гІулакх деча персоналои № 4 йолча Калинински хоржамий округе гІолла.

ЗАВОДСКОЙ РАЙОНЕ

Умалатов Борис Усманович, 1935 шера ваьа, нохчо, КПСС член, образовани лакхера волаш, Заводской районни халкъа суда халкъа судахоша болх беш ва. Кандидатура оттаьй производственно-товарни контора болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 1 йолча Нефтезаводской хоржамий округе гІолла;

Алиева Зибейда Мусаевна, 1942 шера яьй, азербайджанка, КПСС член, образовани лакхера йолаш, Ленински районни халкъа суда халкъа судахоша болх беш я. Кандидатура оттаьй Н. А. Анисимова цІерагІча Новогрозненски мехкдаьтта чаккхдоахача завода болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 2 йолча Кировски хоржамий округе гІолла;

Коструба Вячеслав Георгиевич, 1914 шера ваьа, украинец, КПСС член, образовани лакхера волаш, Заводской районни халкъа суда председателалла болх беш ва. Кандидатура оттаьй Грозненски мехкдаьтта Іилма-тохкама институте болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 3 йолча Центральни хоржамий округе гІолла.

ОКТЯБРЬСКИ РАЙОНЕ

Турсенева Валентина Григорьевна, 1920 шера яьй, эрсе, КПСС член, образовани лакхера йолаш, Октябрьски районни халкъа суда председателалла болх беш я. Кандидатура оттаьй Грознерча станце вагонни депони Нохч-ГІалгІай химически заводеи болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 1 йолча Железнодорожни хоржамий округе гІолла;

Яниев Ахсбика Махьмад, 1912 шера ваьа, гІалгІа, КПСС член, образовани лакхера волаш, Октябрьски районни халкъа суда халкъа судахоша болх беш ва. Кандидатура оттаьй «Нефтегазпромавтоматика» СПКБ опытни заводеи «Гипросельхозстрой» паччахьалкхен зональни институтеи болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 2 йолча Мичурински хоржамий округе гІолла;

Кожанова Александра Петровна, 1936 шера яьй, эрсе, КПСС членалла кандидат, образовани лакхера йолаш, Заводской районни халкъа суда халкъа судахоша болх беш я. Кандидатура оттаьй «Нефтегазпромавтоматика» къаьсттача проектно-конструкторски бюрои «Грознефть» объединене бурувтохара балхий Октябрьски управленеи болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 3 йолча Новопромысловски хоржамий округе гІолла.

СТАРОПРОМЫСЛОВСКИ РАЙОНЕ

Магомадов Бакар Добаевич, 1939 шера ваьа, нохчо, КПСС член, образовани лакхера волаш, Старопромысловски районни халкъа судахоша болх беш ва. Кандидатура оттаьй «Старогрознефть» НПУ тохкама кІоарга бурув деттача контора болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха, № 55 йолча юкъерча школа преподавателашеи гІулакх деча персоналои № 1 йолча Ташкалински хоржамий округе гІолла;

Трофимов Виктор Михайлович, 1925 шера ваьа, эрсе, КПСС член, образовани лакхера волаш, Старопромысловски районни халкъа суда председателалла болх беш ва. Кандидатура оттаьй «Старогрознефть» транспортни конторан 1-ча мехкдаьтта промыслан болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха № 2 йолча Нефтемайски хоржамий округе гІолла.

ТАХАН 150 ШУ ДУЗ Ф. ЭНГЕЛЬС ВАЬ

Доккхача хьаькъалера уйланхо, пролетарски революционер

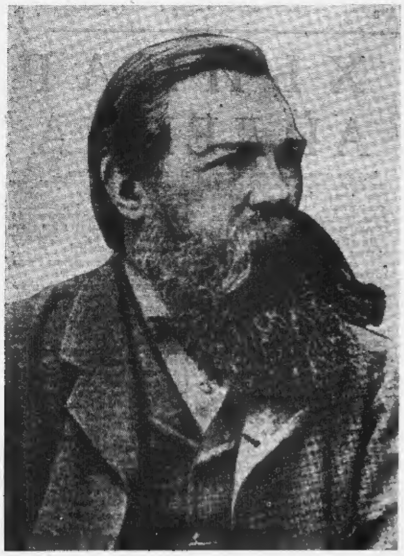

ФРИДРИХ ЭНГЕЛЬС. ТАСС, фотохроника.

> **Шийн доттагIчунгара Карл Марксагара дIайиккхача... эггара дикагIвола Iилмахо а хIанзарча пролетариата хьехархо а хиннав Энгельс.**
>
> В. И. ЛЕНИН

Мукъале баьхна пролетариатэ лоаттабеча сийлахь - боккхача къовсамо цхьа бIаьш ах бIаьш шу гаргга ха чулацачу исторена йоьллаш кIезига ма даца талистически эксплуататоpена дукъхьалларча, нерда общественни строй хоьгалийтара тIехьарча шоаш юха ца кхобеш хиннача къовсамхой цIерашi ма хилларa адамлеена даим догайоггIаш хургйола цIераш. Церна юкъе хьалхарча моттигех цаI тIехваьлла боккхача уйлахохочун, Iилманчун, Карл Маркса доттагIчун, соратника Фридрих Энгельса а. Марксаца цхьана иза хиннав дукхаа а итташ шерашка дуьнен халкъашта юкъерча болхлой болама теоретически лард йоллаш хьабоггIа нерда хьелам хьабаьр.

БIаь шу совгIа хьалха «Коммунистически парте Манифеста» тIа Карл Марксен Фридрих Энгельсен яздаьд: «IаадаргIа лаа Европе гIолла — коммунизма IаадаргIа». Цхьан хана доттоахийла мара ца хиниа коммунизм хIаьзарча ханара Iазальмате боккхагIа бола низ. Деррига дуьне Iазальмате йоккхейча дренашка хьаю общество хиниа дIазттай. ХIаьта адамлево баь из Iазальмате прогрессивни исторически никъ чIоагIа Фридрих Энгельса цIерана бувзабенна а ба. Болхлой классо мукъале яккхара къовсам дIаболабьча юкъе Марксен Энгельсен цун дикагIча викелашта ловкъостал даьд цу къовсама кхоачашде дела гIулакхаш, цун исторически кхаьахалъялар Iалашзу цкъкъашa средствашa кхетаe. Марксана цхьана эггара хьалхара шоаш къаьстта йола пролетарски организаци хьахулача юкъа гIа лаьттав Энгельс, цунна улув а волаш 1848—1849 шерашкарча революционни тIемашта юкъе гIолла чакхваьннав, эггара хьалхарча дукха а нах юкъе хиниача интернациональни пролетарски объединене — Дуьнен халкъашта юкъерча Болхлой Товариществa кулгалхоех цаI хиннав. 50 шу гаргарча юкъагIа дуьнен халкъашта юкъерча болхлой боламе кулгалдара роль йолаш хиннав Энгельс. Мукъале яккхара къовсама опытах пок гIоргоагa а ец, Марксен Энгельсен дегIайоалаяь шоаш хьаць революционни теори.

Маркс велчаьул тIеххьагIа Энгельс итт шерал дукхагIча къахьегIа социалистически партешта хьехарашлер волаш чакхваьннав, нах баь баргбоана дакъа лаьцав до пролетарски болама стратеги тактикен оттаеча юкъе. В. И. Ленина яьзав Энгельсах «Марксал тIехьагIа деррига цивилизованни дуьнен тIа хIаьтарча ханарча пролетариата эггара башкагIа вола Iилмахо а хьехархо а» из хилар (Соч., бизза гулл., т. 2, оагI. 5).

Марксаца цхьан хинна Энгельс, хьача новкъаца кхаьчадаьд а, цар дIачэ теоре лард — моттача молдатка кхаьчав; из теори араваьлрах общественни Iилманашка боккхалара революци хилар хиннад. ХIаьта из теори хьаера кертера роль Маркса хиннаяле а цунна юкъе Iазальмате доккха дакъа лаьцад Энгельса. Дерригача кертерча, принципиальни депай хьакъехьа Марксен Энгельсен лайрхIераш дизза цхьатарра хиннад, хIаьта цунна цхьан хана нарех хIаравар къахьга волун доаш шийн тайпара хилар даим долаш а хиннав. Цар шоай уйлаш даим вIашаьй йоазийташ хьалаpо цу шина а доттагIчун уйла вIаьхий ен хиннай, цар теоретически практически балха тIа из кхоча стимул хулаш а хиннай цунаэ. Дукха а тIехьаьина йола марксизма произведенеш Марксен Энгельсен цхьана язъяь, ножаш цар цхьенa идейни къадьегара белгало йолаш я. В. И. Ленина белгалдаьхад «Энгельса сочинени терхалъеш ца кхача марксизм кхетае йиш йоацилга, н, бIарчча юща йиш йоацилга» (Соч., бизза гулл., т. 26, оагI. 93).

Марксистски философи — диалектически исторически материализм вIаштIехьъяьхкхарах хьаьран тIехьаьина йоккха роль хиннай Энгельса. Историе материалистически кхетам шеррача формехьа цой Марксен духхьашха 1845 шера биймаб шоаш цхьана язъяьча «Немецки идеологи» яхача болха тIа. Адамий обществa исторeчура экономически тIакхаторе йоаржегIa, деррига исторически дегIaахар тешам а боайтаж Iалман лард тIа дакхa йина хилайтача цу гетара кордача мировоззрене чулоацам хиннаб цу дегIaахара лард материальни, экономически факторaш йолга гучаяккхар. Производительни низеш дегIaахара хIара дугIа шийга хьежжа йола хьаьстта доалахьa форма хул цу форма хьахулайт шийга хьежжа дола наха юкъе дола гIулакхаш; наха вIашкий лоладеча цу гIулакхех тIехьагIо Марксен Энгельсен производственни отношенеш яьхад. Цхьа никъ хьаьнача хана, производительни низеш дегIа ма ул цу производственни отношенеех производство дIахо дегIaахара новкъарле хул. ТIаккха революци хул. Иштта гIулакхоца. Марксен Энгельсен Iилман лард тIа даьгхкад производства средствашка къаьст-къаьстар хилча шоай доалахьа хилар дIадаланза дерг из хилар, социалистически революци хилаза ерг ца йоар.

«Немецки идеологи» из болх цу хана мешатеха хиннабац. Авторашта из арабоаккхаргбар лаха мегаргбар. Цхьабакъда, из хьебар марксизм вIаштIехьъяьккхара лоархIамера утац хиннай. Цу произведене тIа шийна уйлаш дIаю дегIайоалаенай Марксен Энгельсен цул тIехьагIарча балхашка, эггара а хьакхагIа «Коммунистически парте Манифеста» тIа.

Объективни дилача йоккха йолла, цхьабакъда, болхлой класса мукъале яккхара къовсамe Iалаьмате йоккха роль йолаш хиниа из производени, аравлар эггара айхагIча тайпара дуьззденна дийцад пролетарията практически революционни къовсама эшараша. Болхлой болама историе эггара хьалхарча дуьнен халкъашта юкъерча пролетарски организаце программни документ хиннад «Манифест». Болхлой класса политически парти — коммунистий ЦхьоагIо — хьахила йолаллар шийх доллаш хиннай из организаци. ХьалхагIа йолаш хиннача немецки эмигрантий, кертерча дакъе болхлой - ремасленниккий къайлагIарча общественни дарда тIа, Марксен Энгельсен кулгъя а дешi, 1847 шера хьайн хьаль хиннай из ЦхьоагIо. ЦхьоагIон шоллагIча конгрессо тIадилларца «Коммунистически парте Манифест» язьяй Марксен Энгельсен. Из кеча а тедуйна фраьнцузий 1848 шера февраль, цкоста Малабузон Европа дукха тIа дола мехкаш чулаьца революционни событеш хинначох кхагIа, хиннаргIа тIа Марксои Энгельсен дийцад шоаш истори материалистически хьаьта кхетаду, хеардухьларгдоалаш баьа а дал дIахьенхад болхлой класс деррига дуьнен исторически декхар кхоачашде дезаш йолча, пролетарски партехи социалистически революци болча хьехана дарзиш ехкай, тIехьагIарча шерашка пролетариата диктатуре идея ма хилара формулировка яь йола болхлой класса политически олладе идея хьаладаьккхай, шийна чу хIаравар дергIатта дегIаахар бергаш а дергIатта дегIаахара хьал долаш йолча коммунистически обществе юкъера характеристика еннай.

Истори материалистически кхетталар дIахо хьалхадаьккхар революцие шерашкарча а дIахорча юкъагIарча а Энгельса публицистически произведенешка. Революционни шерашка Германе, Франце, Итале, Австре, Венгре, кхыча мехкашка хиниа лоархIамегIа дола гIулакхаш материалистически, Iилман ларда тIа дальхад цой Марксен Кельне хьадаьча «Кердача Рейнски газета» а цхьайолча кхыча изданей а оагIонаш тIерча Энгельса статьяшка. Энгельса хиннай «Германера революци контрреволюци» яха статьяй сери. Цу статьяш тIа марксистски тайпара сийрдабьяккхаб цу революце лелам, итогаш, ца ма ялара бахьанаш, хIаьта цунца цхьан хана исторически материализм дегIахдувлара керда гIа а баьккхаб.

Марксистски теори дегIайоалакра къаьстта а чоагIа лоархIам болаш хиннаб Энгельса «Анти-Дюринг» яха болх (1876—1878 шераш). Из арабалар а дийта дуккхагIча хиннад хилалза ца доалача болхлой балама эшарашца, цу хана немецки социалистийта юкъе а хьежетал Германен арахьа а дьержма гIалатерчен хьийнерчен философа - эклектика Е. Дюринга лийрхIараща юкъагIа баьа барe ца хиларца. Цу книжка тIа Ф. Энгельса доха деш критика яь шоллар чулоаца Iилмай система ю ше йьдача Дюринга лийрхIараща. Цунца цхьан цу хIоаргIа хиннад Марксизм шоеех хьахулла кхоьке а дакъа: философи, политически экономи, Iилмаи социализм. Из бахьан дьахиннай, Энгельса шийн дешашца ма аллара, «философски, Iалама Iилмаи, исторически дакъехьа вай кхетадечул энциклопедически очерк» (К. Маркс Ф. Энгельс. Соч., т. 36, оагI. 119).

«Анти-Дюринг» тIа шийн тайпара йола итог яь тоьаьа итт шера марксизма философи дегIаахара. Пролетариата мировоззрене духхьашха массе/а оагIора систематически формехьа йийца чакхъяьккхай. Энгельса къоастам боллаш яьхаб диалектически материализма кертера положенеш, материалистически диалектика лоархIамегIа долча законий хьокда ийса къоастам баьб, дукхаа масалаш а кхуьлаш дIадьенхад Iалама общественни Iилмай сфере цар фу цу, къоастам боллаш дийцад материалистически диалектика категореех доаккха гIулакхаш, дуккьашха гучабаьккхаб Iалам ловзар дегIаахарнара диалектически материализма бувзам. Марксистски диалектически материализма чулоацам а, Энгельса дегIайоалаеяь исторически материализма цхьайола положенеш, дIахьекхад, цу дакъа политически Iаьдало обществе дегIаахара мел влияни ю.

Дуккхача болхлошта юкъе марксизм дIайоарчкара шийн къаьстта боккхача лоархIаме хьер

(Чеккхдоалар 3-ча оагIо тIа).

ДАИМ КЕРДАДАР ЛЕХАШ

ДЕЛКЪЪИЙНА хIама дуъча хана а, хIаьта иштта сменa чаккхьалча е цахаш йоассалу, цхьабакъда балха ха чакхьялийнйий ца хоьш бiя а бале мах бегIаш цехаш а я тха заводе. Кхьча цехашка санна станокий - тите, гIер «кьшке» шок-м хазш цар чу Укхаза кертера инструмент хьоалам ба, материал кхьяат да, ниэ, дьйнар телар — творчество я.

Цу тайпарча цехех цаI к оз юкъе тха завода технически отдел. Дукха ха йоацаш «кертерча технолога отдел» олар цох. ТIаккха технически отдел йир дох ХIанз цу отдела чуйоагIа ши подотдел: кертерча технолога ири кертерча конструктора ири (тIеххьарчоа кулгалдеш со ва).

Иштта яь реорганизаци шийн оапа йоацаш яц. Массехк шу хьалха тха завод цхьа - ши издели мара аракецаш яцар. Цу хана зIамигача цхьан отдело а кхоачам бора коллектива творчески никъ цийса дIабехийтерe.

ХIанз хунцадениах из сурт. Назрана гигант хIара шера дуккагIча мехкашта йоаlа а еза е йоляенний. ЧоалханегIа а тайп-тайпара е я цо араxеца продукци. Дуккьал уж эггара хьалха апакеца йолаяь электросверлилкаш а хIанз кхаь - аиь тайпара аракеш укхаза, кхийола изделеш йоацаш.

Из цаI да. ШоллагIа-дале, коллективе хьыьяел, творчество, професси а лаккхеннай. Цунга хьежжа хила деза кхьдола гIулакхаш а. Цудухьа шерьяй тха отдел.

Тхьо сaг ва тхо отделе. ХIартнена хьалхашка шийн тайпара декхар латт, кхьчарна тара а доацаш. «ХIаьта а оаха массане а кхоачашдена юкъарча гIулакха чудоагIа уж шедарг. Из гIулакх да — цехашка, боакхачa болхлой къахьегама оксарле, продукце дикал айлургйолаш дола хIама вIаштIехьдаккхар, технологически процессаш эргаяхар, балха хьашташ дикагIа хургдолча оагIорахьa дахар. «Хьаькъала керта юкъ», пал тха отделах заводе. Из дош бакъдара дIатIаккачар тха декхар да.

Фу лераш, фу беркат юкъе тоьс тха отдело ерригача завода къахьегама вахара? Заводе хIанз хьаеш мел йола изделеш оаха кийчъяьча «кепаш» чу хьаю, хIаьта цхьаккха фент, юкъаргIа, шестеренка, кхыйола йоккха а зIамига а хIама хьаиц оаха хьадаьча е тоадаьча чертежах мара. Заигройшика ло па баькхача мастера хала де барзкъа хоагIа, дикагIа хургдолча тайпара дакха. Иштта дэ деке боахкараща оаха ду новкъостал а.

ХIаьта а духхьал тха завода эша издели хьайича доалаш дац тхо. Тха предприяти берригача мехка хьаштанaа ювзаенна а. Цудухьа вай цкъаза оаллача тайпара, «лакххехьара» дена заказаш а кхоачашде деза. Иштта цхьаша шу хьалха затирочни штукатурни машинка е дьина чертежаш а из укхаза хьее бокъо луп доле лакхаташ а дьыкар тхо дала.

Халкъа боахаме, къастта гIишлошьерашта чIоагIа эшаш яр из изделий. Бакъдар аьтча, цу хана тхона дага а даьар из машинка иштта тхоашта «дукхала яргйий». Тхоашка хьадаккхийтача чертежашка хьежжа из хьее доладелар тха. Потребителага дIаккхоалехьа тхоай Назранерча гIишлошьерашка зIа а ена царах «фу доал» дьыжийтар оаха. Раьзо хилаьзар гIишлошьерашi. Кастa-каста йохар машинкаш, сиха йоахлора болх беча хана. Цул тIехьагIа тха болхлоша оаха кIезиг - дукха эргаяьккхар из, цхьацаь йола оттаваш хийцар.

Цул тIехьагIа производство йолае мегаргя дьина массехк парта аралйлар оаха цу машинкай. Дукха ха ялаехьa Москвера а Киевера а, кхьча гордашкара а рекламацеш яха йолаелар.

Оалангара хуоца еза из, аьнна, дагадаьнача оаха ора ца хецаш сонайир из. ТIаккхе уйло а доладелар. Геттара тхоай заводера из дIаыкча лац тхона. ХIанз вьтча уж хьаеш Союзе кхы завод а яц, цу тIа чIоагIа эшаш а я. ХIеча из эргаяккхара ооха деш дола балхаш чакхдоалаш латт. Хьалха хиннача дукха тара яц из. Дукха кулгаш дийттад цох тха инженерно-технически отделерча, цехашкарча болхлоша. Опытни образецаш яь доьнад тхо. ХIинзехьа а гуш да цу машинка тха заводе массе хана а яха лерхIаш хилар. Цун дикал дIахозаш латт заводе.

Цудухьа испытони чекхьяларга а ца хьежаш цун дикалах дог тийшача оаха из хьае мел эшаш йола оснастка: прессформаш, литформаш, штампаш, кхыйола хIамаш хьаеш латт. Кастта гIишлошьерий бе гIоргья цар дукхача хана деза сатувса, уж эггара хагIча балхех мукъабоахаргбола керда затирочни машина. «СО-86» яхаш я из. Ерригa чура «че» хиицай цун, дукхагIа йола оатхалаш а хийцай е эргаяьхай. ХьалхагIа хий хьадетт, дIа а къувладу, цхаш хала хьувлар гIишлошерашi. ХIанз уж кхоачамбоанараш вIалла хьояхаде ца дезаш дIадаьннад.

Из масал аз доаладу, заводе хьаеш йола хIама хьае дIайоалаеш атта доацилга, цига массане а творчество эшилга дIахьокха. Цу затирочни машинка хало яьле а дуккхеча паьха кер чу творчески гIийг сегар. Соцъ царех къаьстта белгалбаха лов елегараш Темирханоз Ахьмад, Кошеев Геннадий, Парчиев Муса, фрезеровщик Дахкильгов Борис, кхыбараш.

Дукха ба цехашка массаза оаха техотдела болхлоша, бувзам лоаттабеш бола творчески уйлаш е ховш бола нах. Из я тха беррига балла дард Малгайолча нэле чертеж оаха дIаелча «БIаргаш а дуошадийн» во куле а дико хуле а са фу дов. аьле. Из хьае болалуш бараш кIезигагIа хул зеводе тIехь - тIехьагIа. Шоай творчество Iотта а тезе мара дIаболбаш цар болх. Цхьа морта дика ба, шиъ кхача кхы а дикагIа ба оал. Царех ба токарь Шадыжев Борис, штамповочни участка бригадир Аушев Мохьмад, кхыбараш.

Цул совгIа аз цIи яьккха ши зIамига саг дика рационализатораш а ба. Завода производственни «IсагIа» накъайянай Махьмада оалча рацпредложенеех хьаиь «И-145» яха штамп. Из бахьан доаш дукха электроэнерги кхою зевсте, лакхьенай къахьегама сотаре а.

Болхлоша, ерригача коллективe ваме творчески никъ хьеза, цар творчески уйлаш, сийг боагбоаца оагIув лелабе безараш тхо да. Цудухьа шийн знанеш эргаяха, Iилманцара бувзам ба хоадабе, керда хIама балха процесса юкъедаха гIерт тхо. Тхона юкъера дуккагIа бараш шоай професси дика йовзаш а институташ, техникумаш яьха а ба.

Шоай творчески моттиг дIаяз мара лаха ма болабенизраш а ба тхона. Уж ба шоай Наьсарерча школашка дийша а баьнна хьаьуха шоай вахар заводаца дувзаде гIерта кагий нахи мехкарийи.

Хьазаргаш вай, масала, Чепиев Къурейш. 10 класс а яьккха хIанаьзел тIехьагIа дIахо деша кийчлуш мара вац из. Цхьабакъда хIинзехьа а хьахьох цо ше творчески уйла е ховш вола, гIоккхий, беркате лераш юттаргйолаш я во дукха ха йоацаш еина цхьа рацпредложени. Из я заводa продукци чуехкаш йола ардаккхех хьаеш йола яьшкаш пенопластиролах хьаярах ласца. Атта, чIоагIа, дукха яхаргйолаш, дIабода мах кIезига болаш хургья уж. Дукха пайда баргба цу гIулакхах, — йлах тха экономисташ. Кеста массован хьекане аракеда йоалургйолаш я уж. Иштта уйла тIаахийта болх бе ховш хилар бахьан долаш Къурейш кердача техника инженералла хьожа ваьа.

Из санна творчески тIехьале йолаш хургволаш ва 10 класс яьккха тхоара Буражев Макшарип а. ХIаьта боккхагIболча цар новкъостаща Чахкиев Яхьяйга, Оздоев Iалаудинага (из ва техотдела начальник), кхьчарга цар на дIаяла знанеш а хьехам а ба. Цар лэкхера а юкъера а дешар дийшад, хIаьта опыт а я.

Тхоашта мотар, тхоай дола хьаькъал тIадахийта завода Iилманара оагIув дика лелабе хьожарга тхо. Цунга хьежжа мара гIулакхаш а дика хила леларгда.

У. БАЛАЕВ,

Назранерча Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» завода техотдела инженер-конструктор.

ЙИСАР ДУКХА ХА ЯЦ, СУХАЛБЕ

Республика колхозий совхозийн кхошка юиаь культураш корттерча дакъе чуйиа яьнай. ТIеххьарча гектараш тIера хута, шекара свекла, тIехьа хьахула бьыдлларш чуяххи ба хIара механизатораш. ХIанз кхош лелаераша хьалхашка латта оьтагIа дола декхар сихагIа зибь хьа йоаккхилга да.

23 ноябрерча деннешка хьалбоах зибь кийчлаь латта 139 эзар гектар долга е бIаьсти юича культурашта эшачох 80 процент. Республике эггара хьалха зибь яхаa балхаш чакхдаьхараш Наурски района кхош лелаераш ба. Из декхар кхоачашдара герга ба Грозненски, Надтеречни, Ножай-Юрта районашка.

Цунца цхьана белгал ца дича дертдац вай дукхача колхозашкей совхозашкей из лоархIаме агротехнически мероприяти хана чакхьяккхара йоагIаш йола терко еш йоацилга. Дакхa цхьаккха бахIаи доацаш геттара тIехьабаьккхаб из болх Ачхой-Мартана, МалгIабика, Наьсарен, Сунженски, Урус-Мартана, Шаьла, Шелковской районашка.

Ноябрь бутт чакхбоалеш латте а Ачхой-Мартана районе 64 процент мара аьхаяц зибь, хIаьта Наьсарен районе кхи я кIезигагIа — 50 процент. Республика бIарча хьаийкача кхи а аха езаш йиса зибь 33 эзар гектар хул, хIаьта тIеххьарча кIира аьхар 12 эзар гектар я.

Республика механизатораш декхаройла ба бIаьсти юича культурашта эша деррига латта укх деношка аьха дакхa.

23 ноябрь тIаIхоачаш республике зибь ахарах йола

СВОДКА

(планаш проценташка)

Районаш	
1. Ачхой-Мартана	64
2. Ведана	38
3. Грозненски	91
4. Гудермесски	84
5. МалгIабика	65
6. Надтеречни	92
7. Наьсарен	50
8. Наурски	100,2
9. Ножай-Юрта	96
10. Советски	88
11. Сунженски	76
12. Урус-Мартана	72
13. Шаьла	76
14. Шелковской	81
г. Грозный	105
Ерригача республико	80
24/XI—69 хиннар	62
Юрта боахама Министерства	79
«Скотопром» совхозаша	79
«Грозвино» объединене	84
«Консерплодоовощ» объединене	88

Къахьегаме кеода толамаш а а доахаш накъаболх Венгре баха нах ВСРП Х-ча съезда. Съезда сайна ше тIайица деклар кхоачашдаьд Пентимосочa «Сабадшаг» яхача юртбоахама производственни кооперативо а. Полеводчески бонгаэ — социалистически къахьегама коллектива членаша (сурта тIа) оттаьна хамал иза де хьалха дIадийнад гувахье дев дхаташ.

МТИ—ТАСС сурт.

Шура кIезиглу

Лоазаргйоацаш эргаьннай Наьсарерча «Экажевский» совхоза Сурхотlара ферма йола моттиг (Кеш-че оал цох). Массехк шу хьалха цхьа_гIишл база мара яцар укхаза.

ХIанз цIеча кирпичех еттача доккхача сийрдача баьчна хьайнзай Кеш-че. 600 хьайбана даьрхIа я уж. ДуккагIа йола помещенеш механизаци яь я. Хьажа санна яодаш, баьхаш, попраш хьекхаш доахан латта моттигаш цIенъеш бахка безаш наьха, ах бийса яьлча хьа а гIетташ. Механизмаша бу из болх. Хий моладе а хи тIа лехка дезац хьайбаш: хьаьш чу поилкаш йоахк. Лоацца аьлча, дIаккха а хиннац цу отделенерча хьайбашка хIаьзаруълр санна паргIато.

Дукха хувиамаш хиниад царна Iунал дерий хьашташ кхоачашдеча а. Шийн тайпара юрт хьахиннай Кеш-чу укх тIеххьарча шерашка. 9 хезала лаьрхIа цIеча кирпичех детта хоза цIенош хьалдаьд укхоза.

Цхьабакъда, цу дийнача хьалашка хьежжа лац ферма пайда. Шура чIоагIа къе я Кеш-чу. ХIара денна, хIара бетта дукха флягаш аьсса юс укхаза. Заданеш кхоачаш ца ела дуьна кIорда а даь иштта хила а деза из-ц аьлча санна деттад. ХьалхагIа, доалан ара далача хана йоаккхаш хинначох ах мара яккхац ферме шура хIанз, уж чусоцадича. Цу хана дийнахьа 1100—1200 килограмм шура йохкар ферма, хIанз 500 килограмм совгIа мара йохкац. Из я укхазарча 560 IаттагIара йоакха шура. Юкъера лаьрхIача Iаттагара — цхьа килограмм хилаз мара яц из.

Бахьанаш тахна хьожаргда вай. Заведующа Богатырев Сулейма ше а ва цу гIулакхах цецваьнна. Цо цу ферме болх беча укх 12 шера цIаккха иштта тIехьаьосам хиннац цо.

— ДукхагIа хоза доахая тьадена де а дийча фух а дац уж — йоах заведующе. — Цу тIа брущеллез долаш дукха а да царна юкъе.

Да а да ма иштa. Цу ферме санна, совхоза дерригача доахана юкъе дIадаьржад из лазар. ХIаьта доахана фу тоалара гIулакх хIанзза мара дIададаьдац. Цул совгIа болх вIаштIехьдоаккхача а лайседеннад цу ферма болх юлатетташ дела бахьанаш.

Царех кертера дар да болх хьабе, къахьеча нах ца тоьнилга. 24 доярка эшача 13 мара яц. Шеняь шура хьа ца йоаккхаш а-вIаьла ца летташ а доахан дус. Болх бе йолча доярех дукхагIа бараш хIанз а бокъонца кхенза йола йийнгаш я. Шоай новнопта хьалхара ух уж ферме балха.

Лоацца аьлча доалан детта хов кулгаш дукха дац ферме. Дуккхача хана дена цига болх а бе хьайоагIача кхаь-йиъ доярка. Баркинхоева Дибихана, Аушевай, Алиева Мадаша иза дIакхачац шоай группаш лелае а, хIаьта кагех бараш новкъостал де а.

Ферма кадрашца Iалашъеча чIоагIа эшар хIанз отделене цехони партийни организаце, юртсовета новкъостал. Цар гIо ца дой хала хургда ферма заведующена из гIулакх ниса къоастале. Хьажа веза, хIанз латт ферме хьалдаь хоза цIенош аьсса, хIана тоьац ферме скотникаш, кхыбола болхлой. ХIанз цу дерригача фермерча 700 совгIа хьайбанна Iунал деш цхьа-ши скотник мара вац. Цар хьоц парна хиниахьа доаргIача тайпара доакъар дилла, из хьатIада.

Цу тIа кастта тIаккхета мегаш цхьаькха хало а я; эшачох ах мара доакъар Iалошдьац ферме. Цу гIулакхо а юхабетт болх, заданеш кхоачашъелга. Из хилийта йиш яц, хIанз совхоз рентабельни хила гIерташ йолча хана хIаьта а. Шортта торонаш а ца тоьа доакъар хьатIада а.

М. КАРАЕВ.

Ха тIехьаюташ

Укх деношка дика, хьинар яйдена къахьег Карабулакерча бурувдеттача конторa вышкомонтажникаша. Балхах чуйиа боаьдача царна дIалла моттиг йола а ца ховш сиха дIайоде из. Iохайна салоIаш йоаккха ха е дукха хетача вышкомонтажникаша буровой дIаоттае езача кхоъ фундамента ког оттабаьбар. БиьлагIа бола ког оттабе безаш бисар. Цу хана смена а чакхъяьлар. Цхьабакъда, дIа-юха бохавзар, цIагIа чу а бахa Iохоашанзар вышкомонтажникаш. Балха ха йисте яьнача тIехьагIа юхе Iийра уж. Баьдъелча оагача тракторий фараша сердал а телаш биo цар дIахоре болх. Сейрийна бархI сахьт доалаш йистебаьтаo. Кхоаначоа дийнахь де дезаш хиннар дар цар чакхдаьккхаo. Цига царна новкъостал деш хилар бурувдеттараш ии. Фезин, Ефименко, Чешенко, цар гIончаш Емельянов, Тесолвич, Бобровский, Малиновский, Дудургов.

ШоллагIча дийнахь вышкомонтажникий бе бийзар кхы а чоалханегIа болх бар. ВIашагI а яьккха кердача моттиге дIаяхьа езаш яр № 134 йола буровой. Укхаза а бе безачул дуккха а дуккагIа болх бир хьинар долча вышкаш ераша. Делкъа ле хьалалехьа лебедоторни блок ба безача хьабера. Садовлехьа чIоагIъяь дIаоттайр вышка. Шин дийнахь бийла бола болх цхьан дийнахь чакхбаккхар боккха толам ба. Белгалбаха лов из дерригa деш къаьстта хьинар гойта вышкаш ераш Ш. Хамхоев, М. Дубовик, У. Мурзабеков, В. Калинин, кхыбараш. КПСС XXIV съезда иштта къахьегама толамашца накъабоагIа Сунжера бурувдеттараш.

Кердача моттиге № 147 цIи тиллача буровой тоскама бурув тоха доладергда укх деношка.

В. МАЛЬЦЕВСКИЙ.

АРКТИКЕРА ХИ КIАЛХАРА РУДНИК

Форда кIалхара оатадена олово доаха керда тохкама-эксплуатационни предприяти хьалъяь Якутске. «Лаьттан тIера» метала дахарча шийиача хи кIалхарча карьерашта эксплуатаци еча хана беза мах бодаш дола оахкама балхаш де дезац, тIадоагIа накъваш доахилга а дукха километраш водопроводаш йоахилга а юкъера дIадоал. Хи кIал дийнача землесосо Iаьшдерга 40 метрга кхачалца кIоаргача хи кирча гIолаоа обработка е. Метал дааш йола гIум кема тIа хьалгIател, цу тIа металлацара дIакъоастаю.

Якутске, Жатайски кемашта ремонт еча заводе метала цIенду хи тIера фабрика ергйолаш я. «Горняк» яхача дохтерах тIера ярхь а тIехьа 2 эзар тонн ела хургйолаш. Кердача шера арктически навигаци йолалехьа тIехьагIа оатадена метала даха доладергйолаш да Лаптеви форда шельфови зоне — хи кIалхара олово доаха моттиг хьайбилача Ванькина губе.

Юрий СЕМЕНОВ, АПН корреспондент.

«СЕРДАЛО»

2-гIа оагI. 28 ноябрь 1970 шу.

кен Іилман социализма лоархІамегІча принципех доккха гІуллакхаш дуьна, из кхагучалара историн дайца, хургІолча социалистически общества лоархІамегІа йола белгалонаш йийца «Анти-Дюринга» раздел. КІезига-дукха юхатоьхьна куце. «Утопера Іилмага кхочаш социализм дегІаяр» яхана цІи а йолаш ше къьестта брошюра а язь яроалъккхача цу книжка из раздел марксизма эгара чІоагІагІа йолаш а дІаяьржа а йолча произведенеех йола цаІ хинна геттара сиха дІаяттай.

Іалам ховяра хьакъехьа карагІачйина доккхагІа дола хІамаш диалектически материализмога хьежжа юкъадерзадар дукха а цунца цхьан ханна Іалама Іилмай даькъерча вульгарно - материалистически идеалистически лерхІараштa критика яр дукха а Іеламате боккха болх бе полавелла Энгельс цу шераашка а. «Іалама диалектика» аьнна цІи тилла из болх Энгельса чакхбаькха баьнабац, хІьта из веніачул тІехьагІа дукха а шераш даьтча мара цепа тезна а бац.

Цу балха тІа Іалама законаш нийса хьетадара бола диалектически материализма лоархІам Іилма ларда тІа баьбаьб.

Энгельса вож лоархІамегІа бола философски болх ба «Людиг Фейербахи классически немецки философе чаккхен» яха цуй книжка (1886 шу). Цу тІа дІахьекхай материализмнеи идеализмнеи юкъера йиза йола вІашдухьале, марксистски философи хьахилара исторически бакъдолчун къоастам баьб, диалектически материализм ерригача кхыча философски системаели хьадамеіи оалангара дагіз, принципиальни эргагІа хилар гучадаьккхад.

Марксизма гонзи юкъе Энгельса лаьца доккха дакъа да цо Іилман социализма лоархІамегІа йолча положеней къоастам бар. Шин дукхача балхаш тІа («Іех бахача цІеной деша хьакъехьа», «Дела, къаьст-къаьстача наьхо шоьшовй доалахье, паччахьалкхе хьахилар», «1891 шерарча социал-демократически программана критика яра хьакъехьа, кхылараш) цо хьовстам боллаш ларда тІа а баьккхаб вІашгІехьа а баьккхаб паччахьалкхенах бола марксистски хьехам. Энгельса дІахьекхад производства средстваш къаьст-къаьстача наьха шо-шоай долахьа йолаш мел юсачи хана эгара «демократическегІа» йола республика буржуазе цалая дара форма йолаш юсаргхилар. Цунна цхьан ханна цо белгалдаьхад буржуазеий Іоьдах малагІча формехьа чаккхоах пролетариата бе-башха доашаш лаьне а на хилар. Буржуазно - демократически мукъалеех капитализма хьалаоа эгара тІех нийбича а нийбе йиш йолча тайпара пайда ийбар болхлой класса кьаьнт долаш да, но оттача доакх цунга политически Іаьдал доаккхалар.

Энгельс дикка доккха дакъа лаьцад марксизма экономически теори вІашгІехьъяккхара юкъе а. «Капитала» тІа болх беь Маркса доккха новкъостал лоаттадаьд цо. Энгельса Іалаьмате йоккха сийле я автора йистадаха ца кхийна сийлахь-йоккхача произведене ІІ-гІеи ІІІ-гІеи томаш кепатохар. Из болх боьшонна дола Іилман турпалла хиннад. Цо Энгельсага ал цу совгІча хая чукьа тІагІертта боккха болх байтаб. Из декхар кхоачаш цхьане а наІ кхоачартболаш хиннабац, В. И. Ленина яздаьд. «Капитала» уж шин том — шиине: «Марксен Энгельсен болх» яхилар (Соч., бизза. гулд., т. 2, оагІ. 12). Энгельс бахьан болхлой классага бІаргча тІеккхаьчай Маркса сийлахь-йоккха произведени.

«Капитала» йолзоваш тІа (рукописаш тІа) болх беш, 80—90-ча шерашка капитализме хулаш лаьттача хувцамий духтІаойнай Энгельс. Цунга гучадоахаленнад шоаш дегІаяхаро из венначул тІехьагІа капитализм кердача легІага — империализма легІага кхоачаяь хулаш лаьтта керда хІамаш. Энгельса белгалдаьд мукъа конкуренця тотташ - тотташ яретта капиталистически монополей дегІаахар. Энгельса бІаргадейнад паччахьалкхен - монополистически капитализмагахьа тувжаш хилар а, хІаьта цунах цо лийрхІад производства средстваш къаьст-къаьстача наьха шо-шоай долалахьа хилар дІадаланза дусаргца хилара цхьаьккха тешал а. Цо белгалдаьхад цу тІа, «хьал дола классаш Іаьхад тІа йолаш мел юсача хана хьаштволла паччахьалкхелла дерзадар, эксплуатаци дІайоаккхилга а доацаш, алхха цун форма эргайоакхилга хурги хилар» (К. Маркс Ф. Энгельс. Соч., т. 38, оагІ. 51).

Дунен халкъашта юкъерча болхлой болама хьалханкара Энгельса Іалаьмате йоккха сийле я цо пролетарски партей стратегин тактикен вІашгІехьъяьккха хилар. Дунен халкъашта юкъерча болхлой болама опыт юкъа а ерзеш, пролетариата къовсама гайн - тайпарча эталашкарча цун тактика теоретически лард еллай цо. 1848—1849 шерашкара революционни тІемаш, Дунен халкъашта юкъера Болхлой Товарищество, Парижски Коммуна, дуккха а пах юкъе бола социалистически болхлой партеш хьаяр, дунен халкъашта юкъерча кердача объединени эгара хьалхара гІа бехар — шишта я мукъане дукхарэ къовсама керттера эташ, хІаьта уж чаккхьаллаша цІена юмаро вай денонка а тІехьа шоай низ болаш йола выводаш е Энгельсага йиш а хилийтай.

Энгельса къаьстта а дукха теркам тІаахийтаб цу дешашта дІахьача бІашерен 70-ча шерашка деаз, цу хана дошесскинй шоаш къаьстта йола пролетарски партеш хьаяра процесс.

Пролетарски парти баьччера къовсам Марксен Энгельсен баьча практически революционни балха керттера чулоацам хиннаб XX бІашерен 40-гІа шераш юкъедаьккхача хилехьа а деаз, цу хана цар кхетадаь даьннад пролетариато ше чухьахкхар дукха лоаттабеча къовсама ца маьхальийтара хиланза даргдоаца хьал цу тайпара йола парти йолга. Коммунистий ЦхьоагІоивл тІехьагІа цу оагІора баькка лоархІамегІа бола гІа Дунен халкъашта юкъера Болхлой Товарищество хиннай. Марксен Энгельсен цу организацечу Марксал хьалхагІарча, кегийбуржуазна идейни къовсама ка маьхальйиннаб: 1871 шера сентябрь бетта ЦхьоалагІча Интернационала Лондонски конференце тІанийцай Марксен Энгельсен оттаь хІара мехка чукьа пролетариата кхычарех тайпа уллаш хІама доаца политически парти хьаяйза ярг ца хиларах йола решени. Из хиннад пролетарски социализм анархистели реформистели, пролетариато ше къаьстта политически къовсама юкъе дакъа дуцара дукхьалархарели котьалар. Цу тайпара йола партеш вІашагІйоккхара юкъе, цар программни документаш, вІашгІеха а дахьа хьадара юкъе, цар тактика вІашгІехьъяккхара юкъе тІехьаьнна йоккха роль хиннай Энгельса.

Энгельса эгара а хьалхагІа белгалдекхад социалистически партеша шоаш пролетарски, классови, революционни гІуллакхаш доакхаш хилар меттахьа дитара йоакхо е езига. Из хоадам болаш аукхьалийнав оппортунистически элементаш моллагІча тайпара гІийрта а болхлой болам реформизма наьк тІа лостабо (ма дарра аьнча из хиннад буржуазена лоар дергдоаш дукха кара гІолга), социалистически революци пролетариата диктатуре тІаьха ца тигара наьнь гІа лостабе гІертара. Къаьст-къаьстача мехкий болхлой болама кулгалдоша надеш хиннача дукххача письмош тІа—хІаьта из каьхаташ дІа-хьаяддар кулгалдара дола керттера хІама а хиннад цуна — из уйла даим белгальнхай цо. «Хоадам беш йола ха тІа ма кхаьчче а пролетариат кхоачаш балла чІоагІеи котйоалалургйолаш хилийтара, — яздаьд Энгельса 1889 шера, — цо шиш тайпара йола, ерригача кхычарел ше къаьстта йола, царна дукхьа латта, ше класса парти хилар кхетадеш йола парти вІашагІйоллаиза ярга» (К. Маркс Ф. Энгельс. Соч., т. 37, оагІ. 275).

Бакъдар аьнча, яхад Энгельса, цо дага кхыча тІоаьех баьнираш пролетариато парте чубита йиш ца хилар, цхьабакъда, цу тайпарча нахагара езаш да буржуазин, кагийбуржуазин, царех терарча кхыча предрассудкаех юхедисараш цар шоашца чу а ца хкуьаш, дуьнилга йоаш пролетарски мировоззрени цар дІаэцилга» (К. Маркс Ф. Энгельс. Соч., т. 31, оагІ. 322).

Социализм баьчарча къовсама ва маьхальнхара яш лоархІамегІа дола вож хьал дукха а бола къахьегамхой парте шай оагІонгахьа бахар дахта лоархІад Энгельса. 1848—1849 шерашкарча революцей Парижски коммунан опыто тешавьь из магахьа сайна дукха а болча халкъа наха хьалхоабача пролетарски парте революцена кулгалдеш хуле мара из котъяла йиш ца хиларах. Шай тІехьарча произведене тІа — ше къаьстта арабаьккхача Маркса «1848 шера дени 1850 шерага кхаччалца бола Франциера классови къовсам» ахача балха йолча дешхьалдей тІа — Энгельса яздаьд: «Общественни строй йиза юхаэргаккхара хьакъехьа дола гІудакх дагача моттиге дукхача наха шоай дакъа лаца деза цуна юкъе, шоаш кхетадеш хьал деза къовсам сен дукхьа латт, шоаш цІий сен дукха ІоІемаду, синош сен дукха дохк» (К. Маркс Ф. Энгельс. Соч., т. 22, оагІ. 540).

Дукхача наха юкъе белгалдаьхад цо, чІоагІа ниэ тІаухийта, тІагІертта бола, сатохам болаш бола болх беш хила беза, цар классови сакхетам кхе а беш, уж Іилман социализма оагІонгахьа а боахаш.

Энгельса доьххача маІане лийрхІаб бахам болча яьха пролетарски доацча тІоаллашта, эгара а хьалхагІа ахархошта юкъера социалистически партей болх. Ахархой болхлой класса оагІонгахьа бахар капитализм эшаяра эшача лоардІамегІча хьалех вай долга лийрхІад цо. Энгельса тІехьарча балхех бола цаІ — «Францерех Германерех ахархой дош» — цу деша хьакъехьара пролетарски партей программей тактикей нийса хилар бакъдахь дІаяьккхара догабь ба.

Социалистически революци котьяьначул тІехьагІарча ахархой бохама кхелий хьакъехьа шен Марксен лийрхІараш юкъа а дерзадаьд дегІа а доаладаьд Энгельса. Капитализм тІера дІаяьккхачул тІехьагІа юрта боахам дегІаккхувлара цаІ мара боаца никъ из йоккхача общественни производства рельсаш тІа боаккилга хилар лийрхІад цо. «Ахархошцарча гІуллакха хьакъехьара вай декхар, — яздаьд цо, — эгара а хьалхагІа да цар шо-шоай производство, цар долахьа новкъостий йолаш хулийтилга, цхьабакъда, эккагІа а ца хулийташ, цу гІуллакха общественни новкъостах а доаттадеш, масалага гІолла» (К. Маркс Ф. Энгельс. Соч., т. 22, оагІ. 518). Цунна дувзадена цо белгалдаьхай цхьаккха дича а, ахархой кегий доалахье меттахьа ютаргІа, чхаш, царна доь гела йиш йоацилга, боккха общественни юрта боахам исторически хиланза барг ца хилар царна хьеттех доашхаш хила дезилга. «Вай.., — яздаьд цо, — хоадам болаш кагийча ахархой оагІонгахьа да; вошка дулургмел дар дергда вай царгара хьал нонагІа лоалургдолаш мара, из сахьа санна товариществога бохкилга цар лоархІе и, царна аттача даккхара, шегахьа санна хІета а царна из лоа ца лойя шоай латтан дакъилташ тІа уйла е царах ха тІехьашкхара» (цитта, оагІ. 520). Энгельса уж уйлаш тІехбаьнна боккха лоархІам болаш я. Пролетариата ерригача ахархой хьакъехьарча политика ларда хиннай царех.

Энгельса ше къаьстта бола теркам тІаабахийтаб реформистана кулгалдеш хиннача кхыча социалистически группай болхлой организацейя хьакъехьарча марксистски партей тактиках доача деша. Цо тІагІерттадеш могадаьд шоаш организационни хьакъехьа кхычарех тайпа уллаш хІама доацаш хилара цар лийсача наьйн наьгьешта критика е йиш йолаш хилара меттахьа а дуташ мара цу тайпарча организацейнна цхьоагІолаш бартыш ца долга. Цунца цхьан хана Энгельса лийрхІад болхлой класса ерригача дукхача наьха организацешка болх бийза баьне а барг ца хилар. Цо хоадам болаш чІоагІа баьне оаш хиннай цо деиза даргдоацар хІета а цо деш, шиттача гІуллакха болхлой класса хІара дерша эшараш хьаштаян баьнарчі къовсамах дІаэгьестаяна ца юсаш хиннача цхьайолча социалистически іорганизацей сектантски тактика. Цу тайпарча сектантски тактика ларда лийрхІай цо марксизми доктринерски кхетами хилараш.

Энгельса пайдане лийрхІад дІаязьа цо иннаш хуле, хьехадаьаккхар хоржамаш дара къовсамах, парламенте цхьаьна цхьа гІуллакхаш чаккхдахерах е къахьегамхой хьаштий дукха кхыллоа гІуллакхаш дерах даьна дьна, пролетарски йоацча партеша а цхьаьг ханна лаьрхІа барташ дола. Цо белгалдаьхад социалистически парте «ехьйола партеш а юкъарчал хоаццаш пролетариата пайдана дола гІуллакхаш деш, е экономически дегІаахар дикагІа тоадара дале а политически мукъале нахкара дале а гІо деш дола гІуллакхаш чаккхдоахаш ханна хьалкхаба йиш йолга». Цхьабакъда, цуна хиладе а хиланза даргдоацна хьал хила деза пролетарски парти организационни а идейни а хьакъехьа шай лоІане хилар дизза меттахьа дутийга.

Къаьстта а йоккха йоакхо еш хиннай Энгельса пролетарски интернационализм чІоагІъяра, дуккха а бола болхлой дунен халкъашта юкъерча пролетарски солидарноста уйланца хьебара. 40-гІа шераш юкъе дахача ханне а цо кепайоазон тІа лоаца къоастам баьб шен Марксен вІашгІехьъяьккхача пролетарски интернационализма юкъарча принципий. «Дерригаш мехкашка, — яздаьд цо, — пролетариата хьашташ цаІаш да, моастогІа цаІ ва, цар лоаттабеза къовсам цаІ ба; пролетареш, дерригаш цхьана дІалаьрхІача, шоех доакха гІуллакхаш бахьан а къамий предрассудкаш йоацаш ба, хІаьта цар деррига духовни дегІахар а долам а гуманистически антинационалистически ба» (К. Маркс Ф. Энгельс. Соч., т. 2, оагІ. 590). Ше революционни болх беш дІайхача шовзтъаьи итт шера чухьа деррагІа цакхьалхой по уж принципаш. Доллача хІамал а тІех лийрхІад цо дунен халкъашта юкъерча болхлой болама хьаштам. Шийхи Марксахи дунен халкъашта юкъерча социализма викалаш оалаш хиннад цо. Энгельс хоадам болаш дукхьавийнав къаьст-къаьстача социалистически деятелей оагІонгахьара моллагІча тайпара гучадуьлача шоай къама мара терго йоацаш хиларах шовинистически уйлаш йолаш хиларах. Цо долла е хІама деза хиннад интернационализми пролетарски бувзамаш чІоагІдара, дунен халкъашта юкъерча пролетарски солидарноста гІуллакхаш дар, болхлой болама тайп-тайпарча къамий отрядашта цхьана ду гІуллакхаш къаьстта а доаккхача маІане а лерхІаш.

Энгельса дукха хІама даьккхар тайп-тайпарча мехкий социалистически партешта юкъе нийса вІашийна гІуллакхаш лелаедеш хьалхтара. Уж гІуллакхаш лелаедеш хьатарра боккъонаш йолаш шоай лоІамаш хилар боккъонаш чаккхадахара ларда тІа вІашгІоаьккха декхаш хилар лийрхІад цо. Цхьабакъда, белгалдаьхад Энгельса, моллагІа аьле а йолча парте дунен халкъашта юкъерча болам цхьайцана а тайпара дола гІуллакхаш деладе йиш яц кхыча мехкий социалисташа хьалхе а дага ца йолаш.

Дерригача мехкий социалисташа тІехдаьнна доккха сий деш хиннай Энгельса. Маркс веначул тІехьагІа из, В. И. Ленина дешашца аьлча, «дІахо цаІ хиннав европейски социалисташта хьехархой дешари кулгалдешари». Пролетарски партей программни положенеш, стратеги, тактика вІашгІехьъяккхара юкъе цо лаьца доккха маьхь бах баргбоацаш да. Теоретически балхашка ханна ца Іеш дуккхача публицистически выступлениешка, къаьстта а из ха тІехь кхоачаш вІашгІехьбаьннача болхлой социалистически болам болаш хиннача дерригача мехкашка дІа а цигара хьа а кхаьчча Іалаьмате дукхача хьехаташка дукха а хІоарга уйлаш, болчьйна а доггаха хьежна я. Пролетариата нуьхьале шоккхарех коммунизм хьалроа къовсама чоалхацегІа дола даьша къастаде дунен халкъашта юкъерча коммунистически болама новкъостал лоаттаду цар талейрча доашлаша а.

В. ТАРТАКОВСКИЙ,
историческе Іилмай доктор.

ДУГА БОАХАМИЙ ЭКОНОМИКА ТОАЮ

РЕСПУБЛИКЕ дуга кхедара эгара аьттув балашагІа йола ёонаш я шаьра арен Тийрка йисти. Тийрка йистерча воне я Гудермесски Надтеречни районий колхозашк совхозашк. Надтеречни районе тайп-тайпарча боарахе гуа тІаласьнача лаьттай 10 эзар гектар согІа лаьттахиларахи хІаьтарча хьал тІа а долаш юртбоахама производстве церек биза пайда эца йиш йи хиларахи укх гаргарча ханна уж тоадара агромелиоративни балхаш чакхдаьхаза даргдоацача кхачнад гІулакх.

Гудермесски Шелковской районий дуккхача боахамий дуга кхалика хий дехка инженерни системаш хьалхе йолашьй.

Хьалдеча гІонсех керттера объект а хинна дІаяттай дуга кхалика хий дехка Гудермесски система. Яккхаь дІахо 9,6 эзар гектара тІа хьае лерхІ дуга севооборотам, 6,5 эзар гектара тІа — ялатнйи доакъаряйи севооборотам, хІаьта Гудермесски система боахамий ерригa лаьттай фонд 29040 гектар хургьа.

ХІинзарча хьалашкен дІахо йодача хаьен дуга дуккхагІа дахара чакхйоахача ерригача агротехнически мелиоратиани мероприятешта юкъе лоардІаме моттиг кхоачаш нийса, экономически бакъяь, дуккхача шерашка бобони культурашна хувцаш. къаьстта дуга севообороташ юкъейоалаяран карадерзаяро. Хова да, хадданаш дуга дІадуваш хилча лаьттайпара кислород кІезиглуш а сероводород, дьшкен дугана зентерча кхыча элементийи мистала соединенеш дукха Іоеш а хилар. Юххера а лаьттан беркат эшалу, дІадийна дуга нийлаху.

Шелковской/ Гудермесски районашка дуга дІадера практика хьахьекхар, звеньяш, бригадаша, бІарччача боахамаша иштал йоххо дуга пний а. цкъа дІайийча дуккхача шерашка тІаювлача бьцний а хьувкъам юкъера а ца кхебеш, лакхагІа ехебара. Дуга дІаделе хьалхагІа дІайийна кІал хингача баьний хьувкъам лакхагІа ме хул, дуга хьувкъам а лакхагІа хул. Юкъ юкъе планировка яйзарейоаш хиларах а хІаьта ниттта кислородни режим юхаметтайоаран лаьттан беркат совдаккхари духьа а дуга севообороташта юкъедахьаназ даргдац силосаи мошача доакъарийнен лаьрхІа тІерохи хьажкІаши хІаювргйола агромелиоративни кхаш.

Севооборотий, царна юкъерча кхай дукхал, хІаьта ниттта кхай ротацей конфигураци схемаш дуга системаша чудоацача моттига йоккхелах, нийсалах, боахама чухьарча специализацех, дуга дІадуваш йолча хІара колхозен совхозен кхыча белгалатІа йолча оагІонех тийпа хургьа.

Уж хІаьдаш теркал а деш, Гудермесски дуга система боахамашта дуга 15 севооборот кийчьмашта дуга 15 севооборот кийчь. Царна аьттув болашагІа а лаьй вархІи бархІи польни яраш, цхьабакъда, рельефа хьалаша системерча доккха доацачи аьттув кІезигагІа болаш долчен кхашка дуга кхедара юкъейоалае ешйтей нийс, ялх, йийх, кхоъ польни севообороташ.

Дуга дІадувча боахамий, дуга системашта юкъедоагІача лаьттайо совнагІа, хий дехкен аргІерен лаьттаьаш да. Пайда эцача цу лаьттанашта юкъейоалаю хий дехка полевой а хІаьта иштта аргІерен хий дехкачарен доакъарий севообороташ.

Ялх бархІи польни севооборотанта юкъе 50 процент дІалоац дуга, ворхІпольничоа юкъе — 57 процент. ЙІрахалга дилача боарамагІа йолча ротаце хане, агромелиоративни кхаш хиларо, къаьстта шин тайпарча севооборотера дуга дІалув лаьтта дуккхагІа хиларо хьахьокх экономически ца гІойленагІа хилар.

ГІойленагІа хилар теркал а деш, ворхІпольни севооборот юкъейоалаьй дуга леладеча (доахани дуген леладелга керттера лестам а болаш йолча) «Степной», «Гудермесский» совхозий керттерча кхашка.

«Гудермесский» совхозе дуга севообороташта нийсса юкъейоалаю хий дехкача 1440 гектар долча кхай цаІ, аргІерча 920 гектар долча доакъарий кхай кхоъ, хий дехкача лаьтташка (78 гектар) доакъарий цаІ севообороташ.

Наурски района «Красный пахарь», «Коминтерн», «Путь к коммунизму», Ленина цІерагІча колхозашка а кхычахьа а лаьттанцарен хьайбашкарен йоала тоарьа продукци тІатІа алсамъювлаш хиларах пайда дуккхагІа эца беза моттигерча хьалех, дуккхагІча даькъе продуктивни севообороте дуга дІадерца.

Перспективни специализаци ярца дувзадена хувцалургьа Гудермесски дуга системерча боахамий дІадувча лаьттай структура, кІезиг дукха хувцамаш хурда общественни хьайбай структуре а. ДІадуваш дола деррига лаьтташ дуккхагІа хургда 16,1 эзар гектарагара 16,6 эзар гектарага кхоачаш, цу даькъе хий дехкараш 7,1 эзар гектарагара 13,0 эзар гектарага кхоачаш.

Ерригa дуга система эксплуатаце яхачул тІехьагІа цун боахамаша дуга дІадуваш дола лаьтта 5,4 эзар гектарага дІаккхоачалергда, цу даькъе «Гудермесский» совхозе — 1,9 эзар, дуга дувча «Степной» совхозе — 2,75 эзар, «40 лет Октября» яхача колхозе — 0,74 эзар гектарага.

ХІара гектара тІара 40 центнер йоале, система боахамашка доаккхаш дола деррига дуга 215,9 эзар центнер хургда, цу даькъе «Гудермесский» совхозе — 77,0 эзар, «Сепной» совхозе — 110,0 эзар, «40 лет Октября» яхача колхозе — 28,2 эзар центнер.

Дуга дуккхагІа даккхара нийсса дакхьургба дугана тарьеш дІаевча кхыча юртбоахама культурай хьувкъам а. 2,53 эзар гектара тІара 63,4 эзар центнер гурахьа дувча кІийн йоаккхаргьа, гороха — 27,8 эзар, хьажкІий — 28,1 эзар, хІаьта иштта шекара свеклa, дуккхача шерашка тІаювла буц, баьцадаараш, хоартолаш, кхийола юртбоахама продукци.

1971—1975 шерашка НохчГІалгІай АССР-е хий дехка системаш хьалъяра планагІа хьалхе лаьрхІад шаьрча арен зоне 20,0 эзар гектара тІа Сулу — Чубутлински хий дехка система, церех 10,5 эзар гектар дуга севообороташа дІалоацаргьа.

Цу лаьттан тІара кхы тІа 230 эзар центнер дуга яккха йиш хургьа Шелковской района колхозашка. Ерригa республика дІарча хьийнача 1975 шера тІакхета дІадув лаьттан 12 эзар гектарал кІезигагІа доацаш хургда, хІаьта дуга севообороташ тІа йолаш — 22 эзар гектар. Цу лаьттан хІара гектара тІара 40 центнер дуга чудахьаргда.

Дуга дувча боахамий производства шолагІа дакъа да хьайбаш леладар. Доахан дІахо йодача хана дукха тІакхийтен тІерадьнней хІама чургаш. Цхьабакъда, доахана структурана юкъе дуга доахан Гудермесски дуга система боахамашка юкъера лаьрхІача 33 процентагара 49 процентага кхоачадеш дуккхагІа хилийта а республикерча дуга дувча кхыча боахамашка цхьадолча даькъе кІезигде а лаьрхІад.

НохчГІалгІай республике дуга дІадера гІулакх боккъонца лоархІамаш а деш. пайдангІа дий хьожаш тахкаро хьахьекхад, дуга дІадер дукха пайданегІа хилар а хІаьта цо общественни хьайбай продуктивность лакхъяран республикерча дуга дувча колхозийи совхозийи экономика бІарча чІоагІъяран доккха новкъостал деш хилар а.

Дуга кхелеча ханна торанаш хургьа дугаца тарьеш ювча культурай продукци — цкъа дІайийча дуккхача шерашка тІаювлача баьцний, аьна, силосаи лаьтта йиен лаьрхІача хьажкІий, гороха, кхычар чотах общественни доахана доакъарий чІоагІа йоза хьаьне Алха Сулу Чубутлински хий дехкача система боахамий дуга севообороташка 1563 гектар дІалоацаргьа цкъа дІайийча дуккхача шерашка тІаювлача баьцаша. ХІара гектара тІара 50 центнер йоале, цу лаьттан тІара 78,4 эзар центнер аьла е 39,2 эзар доакъара единица йоаккхаргьа.

Цу хий дехкача системерча дуга севообороташка хьажкІашен торохон дІалоацаргьа 1284 гектар. Ерригa йоаккхаш йола силос хІара гектара тІара 250 центнер йоале, 321,0 эзар центнер е 96,3 центнер доакъара единица хургьа.

Гудермесски Сулу — Чубутлински хий дехкача системай дуга дувча боахамаша 3,05 миллиона наьха шурев дукхи доаккхаргда. Из цхьаькха лайда ба республикерча дуга дувча колхозаштен совхозаштен.

С. ПЕРЕГОН,
«Югипроводхоз» агромелиоративни группа кулгалхо.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Керда Белград — югославски столица Белграда административни центра чуІеча цІенай массиви. Из керда район хьалъйол къонача гІишлошъераша массеха цІалт — землянка мара ца хиннача, ушал лаьттача моттиге.

В. Егорова сурт.
ТАСС фотохроника.

ПРАЖСКИ ГРАДЕ ХИННА ТОРЖЕСТВО

ПРАГА, 26 ноябрь. (ТАСС). Селхан Пражски граде торжественни церемони хилар Чехословаци Социалистически Республика Президента, эскаре инарала Л. Свободана чехословацки говетски орденаш дІалуш. ЧССР Президента уж енай вахча аргІнаь дена 75 шу дизаоца дувзаденна хьалхеча, мехашн социальбеш, чехословацки советски ми бахьан долаш къовсам лоаттадешей социалистически Чехословакин халкъашта юкъера нежаоий дотгаІала цхьана леладу гІуллакхаш дегІаккхувлачен чІоагІъелла тІехдаьнна доккхий хІамаш новаргІдувлавах.

Торжественни церемоне вар КПЧ ЦК Хьалхара секретарь Г. Гусак, КПЧ ЦК Президиума членаш В. Биляк, А. Капек, И. Кемпный, Я. Корчек, Л. Штроугал, И. Ленарт, Я. Пиллер, П. Цолотка, Э. Эрбан, Чехословаке кхыбола партийни, паччахьалкхен, общественни деятелаш.

Цигача вар ЧССР Президента 75 шу дизаоца дувзаденна Праге вена КПСС ЦК Политбюро член, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Н. В. Подгорный, ЧССР-ера СССР-а посол С. В. Червоненко.

Торжественни церемони хьайийлар КПЧ ЦК Хьалхарча секретара Г. Гусака. Цо дег тІара декъала йийцар Президента Л. Свободе юбилей.

Г. Гусак ЧССР Президента Л. Свободана дІаелар КПЧ ЦК Президиума предложенегІа ЧССР Федеральни собране юбиляра хьоьжаь Клемент Готвальда орден.

Цул тІехьагІа КПСС ЦК Политбюро член, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Н. В. Подгорне Л. Свободана дІаделаь Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета новошлаи Октябрьски революце ордени.

Жор дуча хьисие къамаьл даьча ЧССР Президента Л. Свободас ший сел чІоагІа сий доаш бахалл цкьао КПЧ ЦК-ана а ЧССР Федеральни собранена а, хІаьта иштта КПСС ЦК-ана а СССР Лакхехьарча Совета Президиума а.

29 НОЯБРЕ — ЮГОСЛАВЕ ХЬАЛКЪИЙ КЪАМАН ЦІЕЙ

ГЕРБА ТІАРА ХА

Югославе Социалистически Федеративни Республика герба тІа цифраш латт: 29.XI.1943. Из я Югославе халкъа кортамукъалея Антифашистски вече (АВНОЮ) II сесси гулъянь ха.

...1943 шере гуйре чакхйоалаш лаьтташ, Боске доазашка уллача Яйце яхача къаьнача гоардиле укхар фашисташа дІалаьцача мехка тайп-тайпарча краишкара нах. Боевборе кхерам шоашта тІалаттаьа а партизански наькъай гаккегегІа укхар уж моастагІчо хана дІалийцача территорех чакх а бувлаш. Уж бар лагахь гоамача моастагІчуна герза цІентегІа къовсам доаттабе гІеттача халкъо шай векилаш баь боххийта нах. Шиелаш, ахархой гІоаталаш, хІаьта цхьабарам гоалской пальтош а юхаш, герз долаш а герз доацаш а бола уж безаме тІайийбора партизанаша мукъаяьккхача Яйце бахача наха. Берригаш а кхоачабалийзар делегаташ вече дІа: 250 сагах 208 мара вацар.

Массеха лоардІаме решения тІайийзэ 1943 шера кхоана 30 ноябрь ла яхаш тхоасара хиннача АВНОЮ II сесси. Документех цхьане тІа йоахар: «Югославе халкъий суверенноста принципи кхоачаш хилийтар духьа, мехках ший деррига халкъашта боккъонца бола лай-мохк бар а моллагІаш але а доал деча кхыкьай воттена цунах кхы цІаккха а ца хилийтар а духьа федеративни дерца тІа вІашагІйоллаогба из, тІакха цо Іалашпъегьа сербашта, хорваташта, словенцашта, македонцашта, черногорцашта цхьатар ра боккъонаш..»

Халкъа - кортамукъален тІом латтача юкъагІа Антифашистски вече лакхехьарча законодательни исполнительни орган а хилийн хьахилийхаьнар. Цу цхьан хана хьаьло халкъа Іаьдала лакхехьарча исполнительни административни орган — Къамар - кортамукъален комитет. Монархически правительство Іаьдалех аьхар, Югославе юхамаха мукъабалавзар паччахьана Петр II-ча.

Иштта хоадам боллаш «хьантзен» цо хьоар фашистски гІарахошна бакъ тІом доаттабе гІаьттача Югославски патриоташа мохк, къам хІалакаеча кхоачабьрашка. Алхха цаІ мара боцпа, къам мукъадаккхар духьа къовсам лоаттабара халкъаш вІашагІтохен шийне гІехьадахен мохгаргдоаш йола политически гаргге яр Югославе коммунистически парти. Цун дукъа Къам мукъадаккхара комитета, республика эгара хьалхера, ханна йолча правительства председателалла хержав КПЮ ЦК генеральни секретарь И. Броз Тито.

Дизза ши шу даьначул тІехьагІа, 1945 шера 29 ноябре, Учредительни собрани кхайийлар Белграде. Цо тІайийцар Югославе федеративни халкъа республика я аьнна хьехкайкаь йола Декларации. 29 ноябрь къаман цІей — Республика Ди а иннa вІаэттар.

Дунен шолагІча тІема бІарсача шерашка тахка а техкар, чІоагІ а дехаш вай мехкай даьлаьнийта юкъера доттагІал. Фашистски Германи тийшача балкагІа СССР-ах летача йийлаэ КПЮ ЦК-ас Югославе къахьегамхошка кхайкаран дар советски вежарашца лоаттабеча бакъ къовсама хахчаоаз хІама оарцагІа а доаккхи новкъостал дарах из хьаллацаран тІахьекаш. Парте баьча тІакьехаха жоп душ мехка тайп-тайпара районашка вІашагІъехка йолайне гитлеровски Германи йохаяра юкъе шоай гурпанча гІуллакхашах лаца доагІаш дола дакъа лаца йола партизански отрядаш.

1944 шере ноябре герзаш гІоллараа шоай вежарашка даьцийтача моашка тІа советски партизанаша яздадь: «Тхо кІоарте догтийше я, юкъарча моастагІчох дукхела лоаттабеча укх турпала къовсаме цо, тхо а санна дуьхьалдоатталургхилараш, - сийлахьча Шеча Эскарца цхьане германски фашистех вай ерста а цІеньаь а хІалакьергхиларах».

Югославе патриоташта новкъостала беза Советски Эскара баьу. 1944 шера 28 сентябре СССР правительства Югославе Къаман кортамукъалан комитетах къам соглашенега хьежжа, мехка территоре тІа даьлар эгара хьаларра советски доакъош. 20 октябре Халкъа - кортамукъален эскарех Советски Эскарен тІемахоша, цхьаьна тІом а беш, мукъаяьккхар Белград. 1943 шера 15 май хьа тІаоттташ фашистски гІьвалоех цІевьаь мукъаяьккхар мехка территори.

Сийлахь - боккхача Дай-мехкий тІом тІа советски халкъо яьккхача котало аьттув бола хьалаш хилийтар Югославе халкъа революце толаме дегІаакхара. «Советски Союз хиннецаре, — белгалдаьккхад И. Броз Титос, — фашистски гІавралой яша а бал котало йоаккхалургъяйво. Югославии мукъайоаккхалургьяцар, керда Югославии хьае йиш хургьяцар».

ТІехь ахнь шу согІча хало гаьна даьхад вай атта ца хиннача гІема шерашта. Халкъа Іаьдал лаьттача шерашка овлаигара деьз ньча социально - экономически эргахоаша йоаларгдоацача доаккхаш хийцад Югославе сурт. Хьалха тІехьебисе хинна, ахархой мохк индустриально - аграрни паччахьалкхе а хинна дІаэттй. Балахе наха ахана согІа барааш (51,5 процент) дІахо промышленностен кхыча юртбоахама доакъашцие боча балхех кхьуучох бех.

Дикка тоаденнад республика экономически дегІаухилга. Промышленни производства боарам тІом хьала хиннагуйца нийсбеча 7-зза лакхбеннаб, къаман доход — 5-зза. ХІанз шера 22,9 миллиард киловатт - сахьат электроэнерги йоакх республика, хІаьта из 2-зза дуккхагІа дул тІом хьале йоаккхаш хиннача. 17.000 километр тІонаькъаш, 2500 километр машиннаькъаш дехкад мехка. Лакхбеннаб доазол дехьарча мехкашца лелаеча арахьарча торговле боарам.

СФРЮ-е дикка доккхий толам баьхад просвещене, культура, уехальІено лоралве даькъе. ХІанз Югославе дешаш 3 миллион согІа гражданеш да. Лакхерча дешара заведенешка дешаш вагІа 200 эзар согІа студент. Вольнишера маьегеш 1938 шерашца лестачча 3-зза дуккхагІа хиннад, лораш — 7-зза.

ТІа-тІа шераш СССР-ей СФРЮ-ей юкъера экономически бувзамаш. Царна юкъера товарооборот укх тІехьарча 5 шера (1966 — 1970 шш.) 2,5-зза лакхъеннай цул хьалхагІа дІадехача пхе шерашца нийсбича. Іаьржаеш сийда беса долчен металлурги энергетика 42 предприяти а кхыйола промышлени объекташ а хьалъяран реконструкци яран Югославена технически новкъостал ду Советски Союзо. Царех 20 хІанзале а эксплуатацие дІаейнай.

Югославски къахьегамхочо хьанер ца кхоадаш баьча балхе доаксттаи белгал е аш, советски нахл цар къаман цІей доле дейнаькъ дег тІара лоа социализм хьалхьча цар дІахо толаме дахар.

Ю. АНТОНОВ.
(АПН).

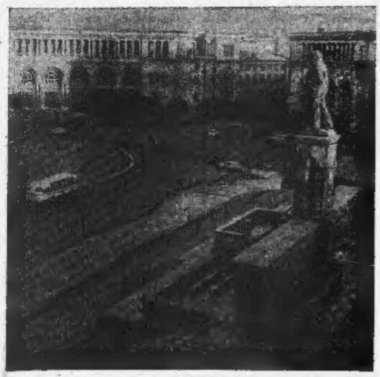

ЕРЕВАН. В. И. Ленина цIерагIара майда.
В. СОБОЛЕВА сурт. ТАСС фотохроника.

Советски Армене 50 шу дизарга

Армени — комсий мохк. Республика халкъа боахам планагIа дегIадахкевларех цхьа специализаци йоах даькъе боккхача лоархIаме я комсаш лелаяра. Укъагlар даха-ба, сом ххебрэ Армянски Iилма-тохкама институт.

Селекци ярлин агротехнически мероприятеш кийчъяраи совгIа, Iилмахой сортовой райониревание дешашка хьож, консерваши чхьагIар доахачей промышленноста технологи тоаю, дукха кхьйола проблемаш хьестаю.

Республикерча 40 колхозей совхозей производственни тохкамаш леш латт Iилмахой предложенеш. Институто хаддаьаз эем боах 76.000 гектар лаьтта дIалоацача комсий сонийи бешамий.

Сурта тIа: комсий селекци отдела заведующи юкъабоахама Iилмай доктор, ВАСХНИЛ член-корреспондент, Итале Iилмай Академе сийлахь член С. Погосян.

Б. Немрута а Р. Акопяна а сурт.
ТАСС фотохроника.

Шоаттден оагIув

БЕР ДЕША ДОДА

Я АЙНА, доккхагIдараьча, дагадоагIаш хургдолаш ба йоI е йоI этара хьалха школе даха ди а из хьатIаоттадехьа дешарко кийчбеш лелаяьраш а. Цхьабакъда, из гIулакха тIагIолларе оагIув мара яц. Цун лоаргIамегIа йола чухьара яр я психологически физиологически оагIув.

Школе этара хьалхара хаттараш дах дахьиначул, дагардараш дIа-кха дийцачул тIехьагIа, дIахорча балха деном хьатIаотт. Бекстала ба а ба из беро Iомабанза бола, теркам тIабаххийта, уйла дукхагIа тIеерзае, парта хьалхенна дагIаш дукха ха яккха, шийх ксачал- юха къоалла езаш бола болх. Кхьача ялаьза йолча организмана ма хала гIулакх а да из. ТIаккха мишта кийчъенай из цу гIулакха? Е вIалла кийч а сенайи из?

Мехка массанаьха а цкъа вахъалахкеи система я детислешкеи детсадашкеи бераштa кхетам хул. Бераш кIезиг-кIезига коллективе «кхач», царна хьехараша йийна чIоагIъеча программэгIа тел хьехам. ХIаьта цагIа, дезаза юкъе? Цига дукхагIйолча моттигешка кхы тайпа сурт, кхы тайпа хьехам хул. Из бахьан долаш, школе деша доагIа бераш книжка дешара йоазув дари санна йола навыкаш бе-беча боарамга кхаьча йолаш, физически кийчо цхьатара йоацаш хул. Цу гIулакхо кхы а дукхагIа халонаш тIаоттаю хьехархочун а бера шийна а. Юстхьанцарта классе деша дахача бера дерриге вахара гIулакхаш оалагIара деза хулла ма дов — юкъера дIайоал, ма даррe хьача, уййлахь еш йола ноб, кхы тайпа хул хIама дуа ха. дерга Iомадае дезарий мухь дукхагIа тIабуж. КIезиг-кIезига боалащ мара кердачунга яла организм, дIаьта а цу гIулакхага дIадоах цу хана башха дукха ца хулаш дола хан чухьара яхаьи.

Ондаярия боарам тIара юлаш йолча организмо а цкъ дар. араьарча воздействей мукъагIа яхаре из тIара хилар хьахоях. Цхьан предмета задани яь баьмна. ВоркI шу даьина бераш физически психологически сферера хIарана, хушамаш боарам боацаш дукха нийсилу ондадоалача хана. Нервни система чIоагIа ца хилар кьахьокхаш йола араьхьаре белгалонаш — цIинхара, кIаьдлуш хилар, уж, оамалаш кхы тIа чIогIеш мIаттъьар, мух ахар.

Школа хаIарсанагIа чухьа дахьнача бера шиъ хьалиташ бIарччача общима — класса тарле деаш хул, кхьаза шийна царга оамалаш Iомае езаш а хул. Мел атта а боараме а хургьар цу тайпара эргало еш, нагахь санна дахьна-поаноча цунна шоай бераш хьалхагIе а кийчоре. ХIаьта а цу гIулакха кхьметтел уйла ца еш терко йоацаш бер боча вохкаши: «Долла хIама са Коленькана!» яхаш бола нехал мел хургба. ХIаьта классе веча эгоизма дохьаша тIаламаш менна вола из Коленька массане а теркама юкъмоттиге вIалла а хылаш кхьча бесса. воккхар, кийчо дукхагIа йолаш бараша хаст-хаста я, тIехьакут, вита, ца воагIаьдаль цоашта юкъе витац. Долче, гаьнна тIехьегIа кургдар теркаа а деш кхетам балаза баргбахкх хIаьта бераштa дезаза, уйла а еш кийчIе деза уж школе деша дахача хьалхарча лениношe а деиз оттача ца йоалаш хьалхашна утташ йола халонаш эшае.

Дукхаза а нийслу, классарча занятешка ухаш цкъа-ши кIира даьнначул тIехьагIа бера хьалхагIа сакна деша дах безам боацаш, дукхача хIамашара чам кIабаьннаб хул, сагота — цIейн чаклаьших, хердадар хоалая. Из а кишта деша даха бер психологически кийчдара даьхьера эйн да. Беррига сакъердам болаш санна юаша мегаргьаш бераштa школа, кхьча бесса, хьалхагIе а дукха деза царга цIенхашта, бехктохьаме гIулакхаш да шоана тIаоттаргдараш. ЧIоагIа болх бе бехаргба шун, цулудьтеттара доархIаме, керттердар, дIахорча вахара хигзаза дардоаца дукха хIамаш доаьаргда. яхаш. Цкъабачъда, бераш ушардахе-м цхьа кхча е мегаргдаш: «Сабаро Iа, школе деша вахача, доргда хьона. Цига м хьовака кIалтIаоахкаг ма ваш хьоI» яхаш. Ишта учардолхаш хилча, бераша сакъвзаду, кхео уж, халонаш эшае Iомалаш.

Берий школьни вахар дай-ноанойстара болаш хила йиш яц. Классора гIулакхаш шийнчул чIоагIагIа дагадоахи боккхагIчарна аьнна тетийта деза бера. Дика дар урокий, перемений, цига кийчача тайн-тайнарча хIамех цIагIа хабараш хувца бераш Iомадоре, вIалла дагадовначи, бераштa хьехамаш доре, ше а новкъосташ а даьча хIамаш уйла е новкъосташ доре.

Дайа деша массаза а деша ма доаххкиге а Iомалуш хилаш бераш. Цхьадолча бераша дукха ха йоакх школерча занятешца дIаIама довла, хьехархочо яхар кхочашде ца могаш. Хьехархочо а хастенас а теркамеш хилча. цу тайпарча бера дукхагIча хана, новкъостал хул шоллагIча — кхоалагIча четверте новкъосташна нийсвалара, парна тIехьаххера, бIубенцаш хилара.

Бераштa (иштта даьшта-новкъостий) доккхийча халонашца лувзаденна да цIагIара задаеш кхоачашъелга. Дешархо ше терко йоацаш, хIанз я уйла тIеерзае ца хоаш ва, е корах арахьежаргва, е ловзараш де воралургва, хаст-кхаста заданеш кегаю. ТIаккха дагкхачас, бехк мичаб, сакъувзаду, бера тIачувх, кхьметтел пунна етта а кийча ба. ХIаьта дагIаба задани кхоачашъелга ларкхIа вIаштIехьдахкха дезаш гIулакх да. Эттара хьалха нийса вIаштIехьаккха болх бе Iодоаш йола моттиг. СовнагIа цхьанкха хIама хилийте мегаргьяш истола тIа — хIанз бера эшача предметах дола кишкнаш тетрадашк мара. Занятеш е йолаеш йола ха массаза а цаI хилийта еш, тIаккха цу хан шийн урокаш е Iоха везийта дагIахоргда лувна. Урокаш яра сахьатал совгIа ха ца яккхийтар пайдахагIа да — хьалха хеташ уттаро а дисциплина тIа воаккх. Черновикаш язде оттале а баь бола юкъе деза кха хьатIаязбайта мегаргбаш берашка. нагахьа санна беро гIалат ялале, шин гIалат хьалхеи из тоадеи цунна новкъостал дар пайдахагIа да. Цхьан предмета задани яь вахьнагIа тIехьагIа дешархочо кIезигдукха салоI, массех физкультурни упражнеш я, цул тIехьагIа мара кхоаяагIа предмет дIалолладаш. ГIоравьина хилача эрий педагога К. Д. Ушинске а ший хана аьнна, нагахьа санна бера децI хьоале торо лой, дIахо а дика деша могаргда цунна.

Укх шера дукхьашка деша даха а тIехьагIа гIоргдолаш а бераш ла... болча дезалг... деш доккха дехар да — занятеш яра салоIарен белгалара распорядок чIоагIа лелаелга, кхоачам хилдаш наб я яйташ, кхача баара пайданагIа йола режим а оттаь, серига гигиенически процедураш дайх кхоачаш а кийташ бераш лелада. Цу гIулакха дIахора детсади школеи кхла деза цIа, цига оттаьча гIоарал доаде я кхаш йолча, пораккел тIехьагIа «салоIа» моттиг а ца хулаш.

Цкъаза пал, массала, бераш Iадахьмате пайхада йола Iуйрийнара гимнастика е Iомаде, лийта хала да аьле. Вера мекъал кагъяра дика средство я — цунца цхьана зарядка яр. ВоккхагIчар кхьр да гIерт бераш. Геттара дика дар, къона школьник тIах аьнна, кадайгIа, инициативни хулийтаци, хIамех сецагIа сахувргдолаш хулийта спортивни ловзараштa цун ха юкеюсаре.

Цу долдача хIамаша, хаддаж, маьдлах, хий, вердача фрнах пайда эзарна цхьана берашта новкъостал дергда школе деша дахача юкъе царна хьалхашка утташ йола халонаш дIагIа, агIа кIезигIа Iаткъаш эшае.

Е. ЧЕРНИК,
биологически Iилмай кандидат. (Санитарни просвещенне Центральни Iалма-толлама институт).

Лора хьехам

ГРИППАХ ЛОРАДЕРГДА ВАЙ БЕРАШ

Грипп даржача лазарех а цамогаш хиначa берагара уцахцIехачуга ишта дIадоалаш а де. Из дата а доаллаш долла хIама де дела уж гриппах цамогаш ца хилийтара. Дерригача бераштa кхераме да грипп, цхьабакъда, къаьстта кхераме да из заьлзачея моллагIча кхьча лазарех йIаьхача хана цамогаш делачей бераштa. Грипп дIадаллалца йолча хана бераш школашка а йолаш автобусашка, трамвайшка лелалга, кино, тийаш тIа, дукха нах цIаьшагIкхийттача кхьча моттигашка ухилга дагIде деза. Цул совгIа, чIоагIа кхераме я гриппо луш йола осложненеш (харцдалар). Цу хана дукхача даькъе бера дега-пхаьний системах лазар кхет, пехкашта воспаленеш хул, лергаш къоба деро, кх. дI.

Нагахьа санна бере хиича грипп шийн хаинахьа хьагуча е даькка цунна дарба ца дой, сакхат диса е кхьметтел дала а тарлу бер. Нагахьа санна миччa бесса хийтта а шии бер — цамогаш хинкаре уцахцIена дарра — вIаштагIкхийтта даьннадаьэ, 1—2 ди-бийса даьнача гIолла кхета гхелу лазар—хIама даз дог ца доагIаш, боча дуалаш. Дезхаш хул бер, коота лазабуаз цун, температура лакхлу, дегIа гIоарал дов. Гриппа дарба ца дича, воча хьал тIа кхоачавеш дола уж дерригa хIамаш кхы тIа сом а лийа бер. хIаьта цкъаза воаккхавар а, вала тарлу.

Лазар кхийтта хьалхара белгалонаш гучаьлча, бер цу сахьате метта Iо а дужадэь, кхайка бений лор воалаве веза цIагIа чу. ЧIоагIа лоархIаме да берий учреждеешкара саг гриппах цамогаш ца хилийтар. Грипп долаш вар кхы бераш долча цIагIа вита мегаргьац. берий учреждешка а вата йиш яц из, больнице Iовнала веза, хIана аьлча из кхайкавича а Iиршниг даьлча а цул багарех ноанйчура 2—3 метр гаьна дIаухийтача цицхашна Iалавьчате дукха грипп хьадеггаш хул. Медицински болхлой, берий учреждешй персонал, дай-ноаной хьажа беза бераш хIара декхе берий учреждешка дIачуйдарга, берий увакцIеноига, берий учреждешй санитарни хьалега, бераш чудолеш дийце задачеш цIеношка хан-ханнахьа фо чукхетийтаега, тIаьдача геомешца цIенъярга.

Бераш чудолча цIагIара фо сахьата 1,5—2-за хийца, массаза а цIаьа хила деза. Из де вIаштIехьдаргдаш фрамугех пайда хилаш хилча мара. Фрамугашка гIоала чакалуьла фо дIоехдела кхуь. цудукхьа бераштa тIакхоачача хана гIаьхтхьача бовране е хул. Корашта юкъе доахка форточкаш цу гIулакха пайдане дац. хIана аьлча цунах чувоегIашехьа е бераштa тIаккет шийла фо, царах шелалла хулаш дола лазараш а тохаш. Цкъабекъда, школашкеи берий учреждешкеи фрамугашка гIоала фо чудеттадалийтар дукха а дикагIе доллашехье а, типови проектах хьалъяьча дукхача школашкеи берий учреждешкеи фрамугаш пайда эцаш яп. ларкхIа уж хьаелаш дIаньувлея устройствош (шоонвош, гIноташ) ца хилло бахьан долаш. Кулгашца дIа-хьа елла хало я фрамугаш хIана аьлча лакха йоахк уж. Масала, фрамугех пайда эцаш Надтеречни района цхьанна а школей берий учреждени — 100 моттиг йолча сад-ясле, «Чечингушводстрой» ПМК-2, Знаменски посолкерча сезонни берий комбинате, Надтеречни, Знаменка, Гвардейски юрташкарча юкъерчея 8 шерарчея школашка, Назрани района — гор. Назранерча «Электроинструмент» завода 140 моттиг йолча сад-ясле, г. Назрани школа-интерьнате. ПхьалекъонгийЮртара, Буро-КIалхара, кхычахьара юкъерчея 8 шерарчея школашка. Шали района — № 1 йолча детсаде. Шалерча, Шелковской, Ножай-юрта. Советски, кхычахьарча юкъерчея 8 шерарчея школашка.

Берий учреждешкеи школашкеи хулгIалхоч даккловйла ба корашка йоахкача фрамугех пайда эцаргболаш дола тIулакх да цу гIулакха царех йоахка езаш уж хьелаврголл къаьстта шоай тайпара приспособленеш.

Шенеа порядкагIеа хилийта хьажа берий учреждешка, школашка, цIагIа. ХIара бера шийшийна цIена могг юьмарех хьекха тата, мерах хьекха йоалакх хила деза. Берий кхача бе-бе, витаминаш дукха йолаш чам боккал хийбаьх хила бIаз.

Грипп ца хилийтаха гIулакхи боаккхача лоархIаме де мелалаш йIовхалахи кхьахаргдолаш бераш кхьалхадаэ, царга физически упражненеш ейтар. УкхацIенача, чIоагIача, дог гIоддаьха долча бера организме атта тIалеташ лазар, ца вIалла цамогаш ца хила а тарлу. хIаьта нагахьа санна цамогаш хул е, сихха дерзаргда медицински болхлоша дика вIаштIехьбакха болх бахьан долаш.

Грипп хьаржача хана биаяха бараечче марле маска делле могиш медицински болхлошта бегеш мераш хьайла а йоахкаш.

К. ШПАКОВА,
республиканански санпросвещенне берийн кхуваш воацIарийн гигиена отделене заведующа.

Керда стихаш

САТА

СА ИЛЛЕГА

Ахьа хийн
Сай маьлинг
Горзан хинл,
[illegible]
Горзана доогадо.
Бай тIе ца боаллаш да
Бай налата...
Хlaнз а тIехьа
Бай хила ёг ма
Сай маьлинг,
Суйна
Вiэнстан бай,
Ва —
[illegible] хинл,
Гормоз хинл,
Шоадан хинл
Вэ —
Оамхрой хинл,
Оамхбарош хинл,
Маьмар хинл.

М. С. ПЛИЕВ.

Цхьа наг хана лувла бале,
Уллув беце цхьанка наг.
Цхьа бIарг нийцхьан лакха
беда,
Беце цунца шоллагIа бIарг.
Цхьа дог дахе гIийла хургда.
Шийца [illegible]
Вадар — кхаа цунах тургда,
Шадахе наьнь тIе нийслой
кIоаг.
Дога цIий мо догаш дава
Дунен хоавл йоазара.
Дава шоейле гIоза тьоьма,
Дотта мел лу лоавара.
Хьайна уллув кхы дог дацe,
Сенна дертталу хьо, дог?
Махка бернат дIа ца каца,
Хьо а хор чу Iайна бог.

БОКОВ АХЬМАД

КIИЙЛЕ

ДУВЦАР

ЧОАГIА уоткъам бар цу Iуйрийна совхоза хьеттаболхбугалтера Нурдина шоай директорага баьр.

— ВоллахIи харлуттац со-м цу кхьалсагаше, — йоахар цо, кхорта а агабеш.

— Айи хIана, ва Нурдин? — цецваьнна балхамаш уххар председатела. Из хьалхагIа балха хиначa госбанте цунна дар дикал тешал-м да. Характеристика а ма я кхы дикагIа хила йиш йоацаш. Дукхача шерашка болх баьхъоза бухгалтер ма йий из. Сона-м хац...

— Хугъа дика а, тоам в бухгалтер. Бакъда, сона-м могаргдац цунца цхьана болх бе.

— Кхы юкъе дов долаш дац цо?

— Лац дов долаш а.

— ТIаккха? Ой цкъа бахьан доацаш-м хила йиш яц. — Хьал а гIетта. дIай-хьай аха воалавелар директор — Хьаллал.

— Фу эла? Аз дIа-м аьнна со цунна тарлургвац. Цунах бIарг хкийтача а мегаш вацар со, хIанз йоала а ну,мецкий кIал Iоховаьй.

Хьал а гIетта куталла дIайхьай аха воалавелар Нурдин а.

—ТIаккха мича хоаргья вай из? — юха а сеца Нурдина бIарахьежар директор.

— Хьай хьашт долчча. Сона гунара дIаяккхал.

— Цунна кла къаьстта кабинет са-м яц.

— Епе, мукъаллийта балхара.

— Мукъа мишта йоалхийт селхан — самардийнахь хьаиница кхалсаг? Ер эт хий аьнна бахьам а доацаш, — балхамаш е зем дIаяттар директор.—МоллагIа бе вац ма вьаерий Iа, хье отпуске вохаш. ХIаьта из цкъа моллагIа йола бухгалтер а яц...

Нурдина директора яхар дIа ца хоаш санна, шийн дар дувцар, шешийга дувцаш санна.

— Сийсара вож болхлой вIайахачул а тIехьагIа бухгалтера кIезанге тайкано из. Арахьа дохк а доаллападаь, бийса а хиннадаь, из кхалсаг а йолаидаь цIа гаьна яле сайн хьа. язкка хьаьтеро аз.

— «ХIана хетт Iа, кIийлеина ха-м валлац хьо?»—йоах-кх. Сох ца яшаш чIож я аза.

— Аьлча фуй? — велавелаь директор. — ДIаььмнал бегIдта. Кхы йоI е яц из хьо кIийлеина ха. Мар е волаш, дезал а болаш сег сат...

— Сона эшац уж тайпа бегаш. А, тергургдац тхо шиъ цхьанна бухгагIа вай дувпе а.—Сихха арабоалавелар Нурдин. НаIартара юхаийзар. — Е со е на!

— ХIахьий хIена? — НурдиккагIа юкъа тIакъайлача наIара бIарахьежача латтийсар директор. — Ши кепи мах боацача довза...

Иштта дай дешар из Нурдина. Дайдала а дишлала а мегар. иттех шу хьахка хиина из хIама. Рукъет яха из доккъаденна тIам, из бус вийчаоа Iурра ма горг. ... нагахь духхал ца етталоре. Духхал кхейтача дIайодаллар доша ца кхоесаш е слелкъаж. чIож ца оваш. Сийсара мо. «КIийленна хо воалл хьо?» — алайзарий. Из дош дар Нурдина къаьстта ноакъа хиннар...

...Сийсарара мо мо тоIа дохк а доаллаш, Iаьрка гуйран бийса яр из. ГIайло делхача дара йошаьяюрт, вIалла са доалла хIама чу доацаш санна яьсса хетар: корниI тIакъайла, цIеношка чубеннабар нах, кхьметтел жIалеш а шоашта кхоалле йол, йолча дIадийчие, Iимал йоацаш тийнадар. Лекхача уйчення кIал багIав Нурдина цин дааьвеший воI Iийсеш. Ехьа и уйчення кIал, сатийна к гобанкха. Юхь юкъе делхача бера гIар хоз цIагIара. къаьза тIадайхача кхалсага оаз йоагIа Нурдина лерге.

— Ай из кIаьни дIасопапе аьккалеший хьося? Ва шинвра!

Рукъетах йоах цо шинвра. Из тов Нурдина. Цкъа из Рукъетага хьежа нах, цар хьаьшта цIагIа вегIаш а кезао цунна. Рукъетага навоо ишта оалаш.

—КIеззига мукъагIа дIакъайлеяха уж мосеш, ва шинара!—аьнна. Нурдина дIачухаза метта хургдар цунна. Рукъет шийна ца хезача мо цIагIа хьачуйхьар. Нурдина-м хоза хетар цун дикк мо морача керта кIозилгаш, хоза хетар из ше а. Ца хете сенна доаьар из бус хийоача наьхацига? Из-м бус шоагIа ма рахьварий царнига. Дикка вагIа. Рукъетаца хоза безаме къамаьл де, кхьметтел шесатувсаш дола цкъа дош пунтара яккха а уйла хинвар цун. Бакъда, къамаьл хотталацар, Нурдинапара новкъест тохавелча а яшацар Рукъет Нурдина къамаьлах а пох шийх а. Ца яьща Iацар, гоеза а вар шийна дийна юрта болаш хIама доашашехь хьокхта везна Iохайна из. ДIаповала ала а карагIададао. Шийта хьайче хаттара дела жон лора Рукъета, цкъаза вIалла жоп а ца лун оагIора а хьеже бат озар. Салеттар Нурдина, хIама дергдац. йоаахор нагахь, шьа са бе йоагIаргья хьо-м.

Эттара тIехьа а хьаттар!

— Рукъет, фу хет хьона вз хье йолча бенача аьхъах? ХьалхагIа а тховсара а?

Нурдина кIиркьенна бIара а хьежа борд зоо Рукъета. — Хьона хацай сона фу хет?

— Сона сенах хов, кхы шейх а вай со.

— Са ца кхуш-м хургвац.

— Са а кхец. Кхьоса кхукхьаргмича бар аз ер нийъ.

— Нийъ-м когаша кхихьаб, йоах. керто болх ца бета.

Ший юкъмараш тIа кIеждълакха хий техача санна хетаделар Нурдина цхьан юкъа. ХIаьта а махула сатийна хила гIертар из. Шорттига хьалгIеттар.

— Мегаь хIаьта, хьоаьоргда вай укх са могаша еккъ мишта кхуъ. Керто болх беш е ца беш.

Кхы йист ца хулаш, кхьметтел Iадкка а ца юашаш, аравола вела из. Рукъета бIаса а хьежа, пох беки болккхаш шотта а оагабель тIеххка волавелар Нурдина новкъост а.

Из дIахевача геттара корааьаIвальао Нурдина даьеший воI Iийса.

— Аьэ! — шийхар цуига, — Из фу яхаьга да? ВоллахIи кхы наьха цаIарга даха юхь ца вай хIеш-м. Из иштта дита йиш яц.

Хьалхьоаве дукха къахьега дезаш-м Нурдин а вацар. Хьалува отта иштта даьеший, воI чилача сона фу хале да, аьнна махьавьалар из. ХIаьз ховргда-кх Рукъета!

Нурдина ваар Рукъет. Цо фунагIа аьнналале а геш ге кийча а вар, из ший доалахь хург. Бакъда, из бартах хургдолаш дацар. Бартах ца хуле, бертах доацаш! Цкъа хьабе еча доалахь йийозача иштта хура хургьяц из-м. КIаьдъергья Нурдина.

Иштта ннкь бар цу бус Нурдинея Iийсаси Рукъетар уйчення кIал бенар.

Довзочоа кIийлеина хайша чIноахой мо теббa. гIер-тата доацаш батIа уш. Кхьметтел са я шорттига доах. Сатийна я вов. Рукъетар къабенна кхьу а цу кхайканза бахкача хьаьшашкха шоаза «гIап» а аьнна, Iийсас шийна тесса ах маьнх я яйша беза. нов загIачи отар чу дIахьулабеннаб «ТIаош» аьле тIалам чубож бала тIера. Нурдинe теркахан тIадамий «тIарш» а, отара хIалхара къьнача пхьаро нагахь оалаш дола «гIаь» а. Лерт загIа лаьуаI цо цIентахьа Сатув хIанз-хIана вайI елаялагъа а. Рукъет араьлтарга а. Ара ца йоалаш Iовжаре нийчей из. аьнна хет. Нагахь санна из ца я йоалаш нана йоале ара? Iийсас из дIалоапаргьа. Нурдина цIагIа чувкхаргна, наьас йийлла йитача наIарах. Раьза хинна кулгаш вIаштагIхьехар цо. Дукха ца Iисаш пун кулчаш Рукъета дегIах хета. Могаргний - те шцунна ца къоваа а, араякхка а. уллиа новкъа латтане машината кхаччалаша дIаядьа а? Оаpц доаккхаргдоацаш бат къовла я ма езий пун-е. Цкъа хьалхагIа кане бийххa Iо а йаккла. такккха чукккхача цIагIа? Iайт маржа я! Рукъет ше арайоадаре ца аьтта, болаш хилар-кх из тIаккха! Нагахь санна цхьаккха сег ара ца воале? ТIаккха дергдолчун уйла е кхезар Нурдина — цIагIара хьажзар наьна оаз:

— Рукъет, аIаоахаде из таз!

Веррига вуьлланна Нурдин. даржаина тIатоосадала доалле киса мо тебар.

Эттора тIехьа а цIайниа елаенна вуI, воа гIолла дIабахар цIагIара аракхача сердале сона оарц. сакъхдаьнача дергашта хьезар лакха уйчен тIара когий «шарх». Укх мийоте уйчера Iоарга ва! ТIаккха... ТIаккха дов мо тIатоссалургва Нурдин. Кестта миччие чу хургда Рукъета деII Нурдина улув. хьаштдале маьхIа аI «ТIап» аьнна юхасепар когий «шарх», тIаккха «шох» хезар Нурдина шийна тIехьедахьа. цу тIехха мух мо мела хий тоаделар шийн фоаптах тIа. Кечматах чу а деана букъа тIа гIолла Iодолладелар узгаш хийче, долча гIолле Iочухьелла хий. Воагавича санна ше вагтIачава тоссавелар Нурдин, тата а деш уйчених хьал а кхеташ.

— Iай, мискa яI, Къулаш, хьона тIадахар-кх ца хий. — аьнна цIагIа чу а икха вайI тIетелар Рукъета.

Шийн тIаьдача букъах ха а еттащ, уйчена кIалхара арайккхар Нурдин.

— Хьаравале хIана! — аьнна тIачайхар из Iийсайна, дерригенна из бене волаш санна.

Нурдина чеаз гIон ца кхеташ, хьахера е вагьча. цунна геттара тIагара а ваха шорттига хьаттар Iийсас:

— Фу цу вай хIанз?

— Долл-кх. Фу цу вай?! КIийле! Я а я вай шиъ кIийле. Нах тIагIолла дIалелл вайна бIехa хиш Iотта а мехкадеш.

— Фу хий дар из улгаш тIа юкъе гIоала Iочуденар? — хьаттар Iийсас шорттига, — «Шох» оалаш хезар сона.

Цунна жоп а ца луш сихха новра араволавелар Нурдин. — кестаста букъага а кховдаш.

Рукъет уьйре яхар цкъа шу а дааречаь. Нурдина а саг йоалайро. Де тIехь лаьгIаьн, геттаре дIабайро цхьан хана цIаьхка лохабенча хиина Рукъетанара чун безам. Бакъда, из бийса къайлаярдзар. Миччa бесса кхийттадале а, тIакхийтар из Рукъета дергах а. Наха-м шоашта ца хезача санна хьоаха а ца деш дитар из. бакъда, из гIам дац-кх Iеш. Ше цхьатикха хIама ца оале а Нурдина бIагIара а хьеже. чIож ца оаш. Цо-м хIанз совхоза конторе мел воле сега. дIагуча ма доакхаргдий из. ТIаккха, цаавo беза а къежаш. Нурдина бIагIара хьежаргба вах. Кхы, мел дар дIаладьча. цунна. цу гIана духхал Iохайна сайрнига ваха везна-кх Нурдина. ХIара декна! А, пох хIама хургдац!

Директор волчара хьаравальча, бухгалтере дIачe ца а водаш коридора чу кIаьттар Нурдин, гIаьдена боккхо кIур а боакхкаш. Бухгалтере ваI а йийлла хьаарахьежар кассир:

— Нурдин, ордераш яр са кулгаш яле дезаш.

— Хьаара! Укххаза я са кабинет хIанз дена!

Сиха-сиха гIаьлееах кIур баха волавелар Нурдин.

Тахани кхоанен хурга

28 ноябре

В. И. ЛЕНИНА КУЛЬТУРА ДВОРЕЦ. Хlамаьхой салоIана сайре. 15.00. Духовой оркестра концерт. 16.00. Харцарехашта хьалхара отчет еш ва халкъа судьи. 17.00. Эстрадни концерт. 19.00—20.00. Юридически консультаци. 20.00. Халхарой сайре.

ХИМИКИЙ КУЛЬТУРА ДВОРЕЦ. 17.00. (Фридрих Энгельса теттель) «Вертнни никена итера Г. Серебрякова» книжках беседа. 18.00. «Еррагача республикай октябрьташ — чIоагIа йаргбола беравш» яха берий цIей. 18.00. Грозненски машиностроительни коммунистически къахьегама ударники слет.

Н. К. КРУПСКАЯ ЦIЕРАГIАРА КУЛЬТУРА ДВОРЕЦ. 18.00. Советски законодательстве «а» йоалаяра кхарахи дезалеш. Лекци.

ПРОСВЕЩЕНЕ БОЛХЛОЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ ЦIА. 17.00. «Иванов гIапара» яха дагахьара журнал. 19.00. Художественни самодеятельноста концерт.

«КРАСНЫЙ МОЛОТ» ЗАВОДА КУЛЬТУРА ЦIА. 19.00. Кагирмой саьоIана сайре.

А. М. ГОРЬКЕ ЦIЕРАГIАРА КЛУБ. 17.00. Фридрих Энгельс вин 150 шу дизара теташ. «Иваново городецк батара цхьан торжествении собрани. Тематически киношьокхарга.

ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОСВЕЩЕНЕ ЦIА. 17.00. «Фридрих Энгельс революционни Россия» — ца лекци. (Лектор — профессор И. П. Греков).

29 НОЯБРЕ

В. И. ЛЕНИНА ЦIЕРАГIАРА КУЛЬТУРА ДВОРЕЦ. Кьаьчна хьехархой салоIана ди. 12.00. Берий утренник. Кинофильмаш хьокхарга. 15.00. Духовой оркестра концерт. 16.30. «Муттича, сехди» яха ТЮЗа спектакль. 17.00. Йоалдарча стуре отчетни концерт. 20.00. Халхарой сайре.

ХИМИКИЙ КУЛЬТУРА ДВОРЕЦ. 11.00. «Са Хьашнеи дова дувцараш». Кинофестиваль.

Н. К. КРУПСКАЯ ЦIЕРАГIАРА КУЛЬТУРА ДВОРЕЦ. 18.00. «Тахана дувцеи лаьттан тIарча сакхрал». Лекци.

«КРАСНЫЙ МОЛОТ» ЗАВОДА КУЛЬТУРА ЦIА. 17.00. «СССР — мех бола интернационалист - колхозе новкъ». Документальни кинофильмаш хьокхарга.

ПРОСВЕЩЕНЕ БОЛХЛОЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ ЦIА. 16.00. Веббинтиера сахьат. Фридрих Энгельс ваь 150 шу дизара теташ беседа.

А. М. ГОРЬКЕ ЦIЕРАГIАРА КЛУБ. 12.00. «СайгIара» клуб. Фу хоалий фу доззалой сахьат.

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоалан Грозненга хувцалуш моржаш е йолаш, лоадама йолчан е йоацаш Iуйрийна дохк е доаллаш. хьаьда лостам боацаш, гIийло, гIаьххьача боарамга кхоачаш мух а хьекхаш хе хила е фегара температура республике гIолла 5—10, Грозне — 7—9 градус йIовхал йолаш хила а тарлу. ДIахорча цига дохк шиъ бусе моржаш е йолаш, лоадама йолчан а йоацаш, цхьан-цайолча моттигашка дохк е доаллаш, хьаьда лостам боацаш, гIийло, гIаьхтьача боарамга кхоачаш мух е хьекхаш хе хила е фегара температура бийсашка 4 градус йIовхалгера 1 градус шелалга кхоачаш, деношка 3—8 градус йIовхал йолаш хила а тарлу.

Метеостанци.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ЛадувгIа, хьажа

28 ноябре

ТЕЛЕВИДЕНИ

10.00 — Передачий программа. 10.55 — Армянски ССР-а г. Армене Коммунистически парте а 50 шу дизара кхетавь передача. 13.00 — Фридрих Энгельс ваь 150 шу дизарга (нохчий меттала). 13.20 — «Тоххам бахче шерашка» яха документальни фильм (нохчий меттала доккха). 14.00 — Плиева дарайх дола кхах (гIалгIай меттала). 14.20 — «Са да» яха киноочерк. 14.35 — «Са хьалхара наьна» яха телевизиони фильм. 15.15 — «Старт» яха телевизиони спортивни журнал. 15.45 — Кинохьаькъахой клуб. 16.45 — Хамидов. «Совлате Даудe». Назрановски халкъе театра спектакль (гIалгIай меттала). 18.25 — Документальни фильм. 18.45 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (нохчий меттала). 19.00 — Армянски ССР-а г. Армене Коммунистически парте а 50 шу дизара кхетавь торжествени йола репортаж. 20.15 — Армянски искусства мастерий концерт. 21.00 — «Адъютант, цун сийлале» яха художественни фильм. 4-гIа сери. 22.10 — Передачий программа. 22.15 — «Вартат Адамян» яха телевизиони фильм.

РАДИО

6.30 — «Юртара Iуйре» (эрсий меттала). 7.00 — Москва. 7.30 — «Грозненский рабочий» «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.20 — «Серлало» газета обзор. 7.35 — Москва. 8.15 — Передачий программа. 8.30 — Хоамаш. 8.20 — Концерт (эрсий меттала). 9.00 — Москва. 16.00 — «Кавказа Iуйре» яха радиожурнал (эрсий меттала). 17.00 — Халкъа творчество яха музыкальни журнал (эрсий меттала). 17.40 — «Къона тIаьхье» (гIалгIай меттала). 17.55 — «Школьни глобус» яха радиовыпуск (эрсий меттала). 18.35 — Производства хьалхадаттарашта дола концерт (нохчий меттала). 19.00 — Москва.

29 ноябре

ТЕЛЕВИДЕНИ

10.00 — Передачий программа. 13.05 — Хьасан яраз дохар ва. Тахана республикански театра спектакль (нохчий меттала). 14.00 — Интервидени. Художественни гимнастика кубок. 15.15 — «Сийрда дарсе яха» йоккхах йолча классашка багIараштa йола передача. 16.00 — Бераштa. «Полна воI» яха художественни фильм. 17.20 — Концерт. Пионерий Дворецера трансляци. 18.20 — Поэташка вIашагIкхетар (нохчий меттала). 18.45 — «Знани» яха Iилман-популярни кинопрограмма. Планета—океан. 19.45 — Шоана бераш. 20.05 — Халкъа таланташ. Телевизиони музыкальни радиожурнал. 20.45 — «Адъютант, цун сийлале» яха художественни фильм. 5-гIа сери. 21.55 — Передачий программа. 22.00 — Фильм-концерт.

РАДИО

7.10 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.10 — «Ленинская смена» газета обзор. 7.25 — Хоамаш. 7.35 — Передачий программа. 7.40 — Москва. 8.25 — Шоана дукхьовзача ишаний концерт (эрсий меттала). 9.00 — Москва. 15.15 — Концерт (эрсий меттала). 15.40 — «Валаре оагIонаш» яха очерк (нохчий меттала).

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный. Ленина улица, 11 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора—3-44-96; редактора зам. — 3-30-11; белхало хьама секретара — 3-34-38; партийни вахарей культурей промышленностей отделий — 3-42-20; юрта боахама отдела — 3-42-28; кехаташ отделни бухгалтери — 2-60-71.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революце проспект 7/84.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора—3-44-96; зам. редактора—3-30-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни культуры промышленности — 3-42-20; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем и бухгалтерии — 2-60-71.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84.

СФ00597. Заказ № 11711.